ПАНЧО ДОРЕВЪ

ВЪНШНА ПОЛИТИКА

НАШИ И СВѢТОВНИ ПРОБЛЕМИ

СОФИЯ — ПРИДВОРНА ПЕЧАТНИЦА — 1926

г. Т. Ивев
Нар. представ
съ почит

София, 14. XII. 926 П. Дорев

ПАНЧО ДОРЕВЪ

ВЪНШНА ПОЛИТИКА

НАШИ И СВѢТОВНИ ПРОБЛЕМИ

СОФИЯ — ПРИДВОРНА ПЕЧАТНИЦА — 1926

ВМѢСТО ПРЕДГОВОРЪ

Нѣма българинъ, който да не тѫжи и преживява трепетни минути по нещастията, сполетѣли нашето *племе*. Нашата трагедия е страховита и поради туй, че самитѣ ние, съ нашата сила и кръвь, подготвихме величието на нашитѣ съседи, както le Roi-Soleil Лудвикъ XIV допринесе за величието на Прусия и Англия, и потвърдихме думитѣ на Наполеона: „Има само две сили въ свѣта — сабята и умътъ; въ края на краищата умътъ винаги надделява на сабята“ (Maximes de Napoléon par K. J. Frederiks). Разбира се, не трѣбва да се отчайваме. Фактътъ, че, въпрѣки и напукъ на всичко, нашата държава живѣе, е най-надеждниятъ признакъ за едно по-добро бѫдаще на нашия народъ.

Черпейки поука отъ миналото, нашитѣ погледи трѣбва да бѫдатъ устремени само къмъ бѫдащето, да вървимъ напредъ съ тактъ и умѣреность, изгубеното въ количествено отношение да наваксваме въ качествено. Не трѣбва сѫщо да сме припрѣни и да искаме, щото задачитѣ и идеалитѣ на единъ народъ да се реализиратъ отъ една генерация. Въ тоя духъ на мисли и разсѫждения, осмѣлявамъ се да хвърля единъ бѣгълъ *погледъ* върху външнитѣ проблеми на нашата страна и нѣкои други държави.

Презъ втората половина на 1924 г. публикувахъ първата си книжка по външната политика и причинитѣ на нашитѣ катастрофи; следнитѣ страници и статии — написани съ чувство на дългъ и отговорность къмъ родъ и държава — съставятъ втора часть.

София, ноември 1926 г.

Панчо Доревъ

ВЪНШНАТА НИ ПОЛИТИКА

Външната политика е най-тежката и неблагодарна задача на държавната политика въ победенитѣ страни. Още за дълги години ние ще се задоволяваме съ отрицателни успѣхи, съ чупене на ледове и окови. Мирнитѣ договори се изковаха подъ знака на страхъ и мъсть. Единъ италиянски генералъ, военно аташе въ Лондонъ, преди четири години ни каза: „Учили сме историята на всички войни, които се прекратяваха съ помирение и подаване на ржка; само въ свѣтовната война, за срамъ на европейскитѣ държавници и полководци, на победенитѣ не се подаде ржка". Всички въ Европа признаватъ, че Метернихъ и представителитѣ на просвѣтния абсолютизъмъ направиха по-добра работа на конгреса въ Виена, отколкото демократичниятъ Лойдъ Джорджъ и другитѣ му другари въ Парижъ.

Много правъ е г. *Буровъ* въ известната си речь предъ Народното Събрание на 12 априлъ 1926 г., като казва: „*Първата* задача на българската външна политика е, очевидно, да осигури свободното, независимото *съществуване на държавата;* на второ мѣсто, тази държава трѣбва да може да се развива въ своя животъ спокойно и свободно. Ще бѫде крайно погрѣшна политика да се пренебрегнатъ тѣзи първични задачи на външната ни политика и, преди да бѫдатъ тѣ осигурени, да се търси разрешението или да се поставятъ за разрешение други задачи". (в. „Демокр. Сговоръ", бр. 745 отъ 13 априлъ 1926 г.)

Въ предидното заседание, г. *Сакъзовъ*, единъ отъ българскитѣ държавни ветерани, въ своята хубава и високо национална речь, дето съ горесть наблѣга, че по репарационнитѣ тяжести „ние говоримъ на единъ езикъ полугласенъ, дори нашиятъ гласъ не се чуе", още по-

открито заема сѫщото становище. (в. „Народъ“, бр. 81 отъ 13 априлъ 1926 г.)

И г. *Малиновъ*, уважаваниятъ шефъ на демократическата партия, въ произнесената на 18 ноември 1925 г. речь по отговора на Царското слово казва:

„Ще трѣбва да се търпи. Оттамъ, отъ Голгота, дето ни качи собственото ни безумие, преди всичко, а следъ това немилостиво жестокиятъ победитель, ще има да се слиза не по стълбата на самонадѣяния авантюризъмъ или на увличащия се патриотизъмъ, а по стълбата на такта и голѣмото самообладание. И азъ се радвамъ, че мога да констатирамъ, че това самообладание го обнаружи и народъ, и правителство, и което е най важното за мене — българското войнство. (в. „Знаме“, бр. 261 отъ 20 ноември 1925 г.)

Самиятъ *Шреземанъ*, дългогодишниятъ достоенъ ржководитель на външната политика на Германия, въ една речь предъ германското студенчество, презъ м. августъ т. г., подчертава сѫщото за Германия:

„Когато сме изгубили една война и се боримъ за сѫществуването си, не всѣкой има право да говори, каквото му скимне. Дългъ на днешната генерация е да запази държавата — Райха. Успѣхитѣ въ външната политика се състоятъ въ намаление на негативното, сир. на веригитѣ“.

* * *

Днешната ни външна политика, за щастие, е престанала да бѫде политика на една партия, престава да бѫде политика на едно правителство и постепенно става политика на България. *Парламентарната комисия* по външнитѣ работи, въ която сѫ представени и заседаватъ лидеритѣ на политическитѣ партии и течения у насъ, редовно се свиква и се държи въ течение. Въ тоя духъ на разговори и освѣтления между нашитѣ партии лежи залогътъ за една планомѣрна, лишена отъ скокове и изненади, външна политика.

Последнитѣ четиридесеть години и свѣтовната война ни показаха, какво демократически-*парламентарно* управляващитѣ се държави — Англия и Франция, поженаха външни успѣхи, а автократически управляванитѣ Русия и Германия се сгромолясаха. Въ странитѣ на диктату-

рата и автокрацията всѣка критика и опозиция се смѣта за антидържавна, даже за антинародна, когато при *парламентарния режимъ* — държавно управление чрезъ преговори и компромиси — опозицията е сжщо тъй единъ държавенъ и *отговоренъ* елементъ, както и дадено правителство и, заедно съ него, съставятъ общата воля на народа. Поради това, и въ външната область, парламентарното управление е по-подготвено и по-пригодно за международни разговори и въздействия.[1])

Но и въ парламентаризъма трѣбва да не изпадаме въ крайность — да надценяваме партийното съотношение, количеството и аритметиката и да подценяваме духовнитѣ и други сили. Истината е по срѣдата. Историята на свѣта е биография на личности, както казва Карлейлъ, но и най-великиятъ гений, даже Наполеонъ, когато свежда всѣко сътрудничество до мълчаливо подчинение, прави катастрофални грѣшки. При това не сж само политическитѣ партии, които днесъ съставяватъ *общественото мнение* на една страна, защото не всѣки може и желае да се вмѣсти въ тѣснитѣ рамки на партиитѣ — животътъ днесъ е тъй комплициранъ и разлѣтъ по много направления. Изпъкнатитѣ личности на една страна въ полето на пресата, литературата и науката, начело съ Държавния глава; интереситѣ и тежненията на разнитѣ корпорации и организации — духовенство, учителство, запасно офицерство и други професионални съюзи и пр., сжщо тъй даватъ насока на общественото мнение; за тѣхъ политическитѣ партии трѣбва да държатъ смѣтка, да иматъ винаги предъ видъ тия *невесоми* на националната ни душа, както е казвалъ прочутия Бисмаркъ. Една нация е едно общество отъ лица съ чувство и нерви, а не едно просто събиране на числа.

Моралното проваляне на Стамболийски се дължи именно на това пренебрежение, особено на неговото старание да представи нашето близко минало, нашитѣ борби и войни като нѣщо, отъ което българскиятъ народъ би трѣбвало да се срамува. Често се говори за

1) Въ времето на г. Цанковъ конституционното положение на нашия Царь се затвърди за винаги, парламентътъ стана всевластенъ въ върховната държавна и стопанска политика, войнството показа високъ политически усетъ и се отдръпна въ своята область.

почитьта, която единъ народъ трѣбва да си извоюва въ свѣта помежду другитѣ народи. Никой народъ, обаче, не може да иска и да разчита на уважение, ако самъ не уважава себе си, не почита своята история и своитѣ исторически дѣла.

* * *

Нашитѣ политически партии сж единодушни и въ стремежа да се дойде до едно **сближение** съ нашитѣ съседи, визирайки еднакво всички съседи, както се изтъкна отъ *всички* оратори въ станалитѣ дебати около Царското слово презъ миналата година. Г. *Кьорчевъ*, единъ отъ лидеритѣ на либералната партия, подчертава, че „това не бива да стане за смѣтка на други съседи или като се дава предимство на едни предъ други". (в. „Независимость" 1373 отъ 4. XII. 925 г.).

* * *

Пълно единодушие цари и досежно значението и ролята на **Обществото на Народитѣ**. Въ сжщата си речь г. Кьорчевъ каза:

„Въздържанието на нашитѣ войски, дисциплината, която армия и народъ проявиха, е едно доказателство за вѣрата въ силата на О. на Н. Въ много държави тая вѣра още я нѣма, но у нашия народъ, заграденъ съ победители и останалъ самъ на свѣта, вѣрата въ престижа на това общество я има и тя ще порастне въ бждаще".

А г. *Буровъ*, въ гореспоменатото експозе, подчертавайки нуждата отъ „хармонизирането на действията на България съ разбиранията на О. на Н.", всрѣдъ общи ржкоплескания, се провиква:

„Ако България можеше да желае отъ Бога нѣщо следъ своето поражение, следъ тая страшна мизерия, политическа и стопанска, въ която изпадна следъ войната, тя би трѣбвало да пожелае създаването на този именно институтъ — Обществото на Народитѣ".

Сжщо и г. *Калфовъ*, който скромно, съ такъ и търпение води нашата външна политика при тежки минути и престжпни агитации, въ своята последна речь въ Народното събрание, подчерта наново, че „основната насока на външната ни политика е продиктувана отъ

жаждата *за миръ*, неотклонното чувство на лоялность и стремежъ къмъ прогресъ. Следвайки тази насока, ние винаги ще имаме искрената и мощна подкрепа на постоянно издигащия се свѣтовенъ институтъ — О. на Н." (в. „Дем. Сговоръ" бр. 881 отъ 28. IX. 926 г.)

Последнитѣ изявления предъ представители на столичния печатъ на г. *Буровъ* сж още по-категорични:

„Обществото на Народитѣ за насъ е съюзникъ, който нищо не ни иска, освенъ — разумъ, умъ и търпение". (в. „Дем. Сговоръ" 894 отъ 13. X. 926 г.)

* * *

Между другитѣ причини за нѣкои неуспѣхи на Ромжния, бѣ и неприязнената политика на г. Винтила Братияно спрямо **чуждия капиталъ**. Противно на това, ние знаемъ, че Султанъ Хамидъ управлявà и запази Турция цѣли тридесеть и три години, благодарение на нѣкои и други концесии, които, отъ своя страна, създадоха стопанско благосъстояние на много турски области. *Заинтересуването* на чужбина съ нашия националенъ и *стопански животъ* е едно отъ срѣдствата на външната ни политика. И г. Щреземанъ въ речьта си предъ германското студенчество дебело подчертава нуждата отъ „скопчването на други съ сждбата на Германия, отъ заинтересуването на чуждия капиталъ съ задачитѣ на германското стопанство". Ето какво пише, въ излизащия подъ ржководството на Д-ръ П. Джидровъ *„Архивъ за социална и стопанска политика"* (кн. III стр. 268), г. *Н. Михайловъ* въ една студия за чуждитѣ капитали у насъ:

„Чуждитѣ капитали, въ всѣки случай и подъ каквато форма да идатъ тѣ, сж отъ безспорна полза за нашия още неразвитъ стопански животъ и не бива да ги отблъскваме, когато тѣ се предлагатъ, подъ страхъ на икономическо робство. Такова робство може да сжществува само въ фантазията на неосведомени люде, реалниятъ животъ обаче не познава такова".

* * *

Всички тия факти и мнения не сж прости декламации отъ наша страна, а математически убеждения:

за друга насока въ нашата външна политика ние нѣмаме и не желаемъ да правимъ *изборъ*. Следователно, намъ не остава друго, освенъ да се заловимъ съ едно по-интензивно прилагане на тая политика. До войнитѣ ние се ползувахме съ добро име въ Европа: духовниятъ полетъ на българския народъ, желѣзната сила на родната ни армия, дипломатическиятъ престижъ на бившия ни царь, културната сила на българската Екзархия, легендарнитѣ борби и дѣла на В. Р. Организация, всички тия фактори извънредно улесняваха усилията на българската политика и дипломация. Но днесъ, когато изгубихме всички тия невесоми сили и енергии, когато *политическиятъ* пулсъ на единъ народъ не се съпикасва въ салони и по чайове, а въ парламента и печата, по стъгди и митинги, въ борси и банки, *органитѣ* на нашата външна политика трѣбва да сж *най-добритѣ* и *най-способни* синове на тая страна — и да сж въ състояние да развиятъ и дадатъ двойно и тройно повече, отколкото тѣхнитѣ колеги отпреди войнитѣ.

Дипломацията не е играчка. Тя изисква рутина, компетентность и постоянно да бѫде упражнявана, както, напр., хирургията и мореплаването. Тъй щото, покрай издигането на комисията на външнитѣ работи въ единъ действителенъ съветъ по външната политика на България, дипломатическиятъ ни апаратъ трѣбва да се постави на висотата на своето положение.

Въпросътъ на въпроситѣ

Само две отъ клаузитѣ на договоритѣ за миръ, Обществото на Народитѣ и правата на малцинствата, сж продиктувани — срама ради — отъ чувства на човѣщина и на културенъ напредъкъ.

Третирането или, по-добре казано, малтретирането на малцинствата е въпросътъ на въпроситѣ за умиротворението на Европа, както е заявилъ Макдоналдъ следъ своята обиколка въ Срѣдна Европа. Не е никакъвъ парадоксъ, че, допреди свѣтовната война, принципитѣ за чисто национални държави, за религиозна и кул-

турна автономия на останалитѣ подъ чуждо владичество народи бѣха здраво легнали въ основата на международното право и обществено мнение на цивилизования свѣтъ. Но не само на теория, не само въ договоритѣ за миръ отъ три вѣка насамъ, но и на практика националнитѣ и културни права на потиснатитѣ народи бѣха тогава по-зачитани. Това, което днесъ ние разбираме като право на малцинствата, е крачка назадъ наспроти положението отпреди войната.

Разбира се, понятието за национално-културна свобода е твърде еластично и винаги ще бѫде трудно да се постигне едно съгласие между управляващи и управлявани, поради което ще има постоянни конфликти и търкания между тѣхъ. Само една международна нормировка, гарантираща единъ минималенъ размѣръ отъ културно-национални права — единъ *екзистенцъ-минимумъ* за езиковитѣ и народностни права на всѣко малцинство — ще премахне това опасно за мира положение.

Създаването на едни общи международни норми за защита на малцинствата се налага и поради това, че има нѣколко категории малцинства: на *едни* правата сѫ ясно признати и формулирани въ договоритѣ за миръ; на *други* — се запазиха отпосле чрезъ двустранни договори, като ония между Германия и Дания, Полша и Чехия, Чехия и Австрия, и на *трети* — правата на които зависятъ отъ добрата воля на управляващето мнозинство, или отъ конституционнитѣ закони на сѫщитѣ мнозинства. Тъй като Добруджа и една часть отъ Македония били придадени презъ 1913 г., то Ромѫния и Югославия не сѫ изрично обвързани, но *режимътъ* въ полза на етническитѣ малцинства — въ нашия случай мнозинства въ съответнитѣ области — *съставлява недѣлима часть отъ новия редъ на нѣщата въ Европа.*

Както едно време Зола се провикна, че истината крачи напредъ, тъй и въпросътъ за малцинствата отъ день на день взема по-стихиенъ характеръ. За осезателни практически резултати, за едно положително и общопризнато вече право на малцинствата още е рано да се говори, но всѣкой отъ насъ знае динамитната сила на една идея, на едно движение, особено когато

прѣкозаинтересованитѣ сѫ надъ 30 милиона души и косвено — други 80 милиона свободни сънародници на малцинствата.

Споредъ „Франкфуртеръ Цайтунгъ“ кржгло сѫ имали:

	Общо население	Малцинства
Чехия.	13.600.000	5.600.000
Унгария.	8.000.000	1.250.000
Полша	28 000.000	8.000.000
Югославия. . . .	12.000 000	3.500 000
Ромжния	16 000.000	5.000.000
Литва.	5.300.000	2.000.000
Летония	1.500.000	500.000
Естландия	1.500 000	120 000
Финландия	3.350.000	350.000

и пр.

Една идея, която царува въ една епоха, е вече фактъ и рано или късно ще се наложи. Нѣма международна среща, дето да не се разисква тая проблема. Въ последния международенъ конгресъ на юриститѣ въ Виена, въ срещитѣ на представителитѣ на черквитѣ въ Стокхолмъ и Женева, въ общото събрание на частнитѣ лиги по Обществото на Народитѣ въ Аберсвитъ, Англия, отъ 29 юний до 3 юлий т. г., въ последната сбирка на междупарламентарния съюзъ на 28 августъ въ Женева и, най-сетне, въ втория годишенъ конгресъ на малцинствата, — въпросътъ за езиковитѣ и културни права на откжснатитѣ народни групи е всепоглъщащъ. Основната точка и на паневропейското движение е сжщо въпросътъ за правата на малцинствата. Нѣма вече земна сила, която би си позволила да игнорира тая проблема. Нищо не е въ състояние да накара тоя въпросъ да слѣзе и отъ дневния редъ на Обществото на Народитѣ. Въ всѣка сесия дебатитѣ по тоя въпросъ взиматъ все по-широки размѣри. Миналата година, въ есенната сесия на О. на Н., унгарскиятъ делегатъ графъ Апони бѣ още по-настойчивъ и поиска, щото представителитѣ на угнетенитѣ малцинства да бждатъ устно изслушвани отъ Обществото на Народитѣ, както и задължението за Хагския сждъ да издава присжди въ нѣкои случаи.

Швейцарскиятъ примѣръ за спокойно съжителство на три народности, примѣрътъ на малка Естландия, която по свой починъ и първа обнародва специаленъ законъ за запазване правата на малцинствата, ще свѣти при разрешаването на тая важна проблема отъ свѣтовенъ характеръ. Въ Естландия нѣмското малцинство избира свой *Културенъ* съветъ отъ 41 члена; избирателното тѣло обгръща 97 на сто отъ говорящитѣ нѣмски въ тая страна. Съветътъ има законно право да издава правилници и събира даждия за училищното и културно дѣло на нѣмцитѣ.

Въ тазгодишния конгресъ на малцинствата присѫтствуваха 100 делегати на 16 народни групи съ повече отъ 30 милиона души. Представителитѣ на рускитѣ и украйнски малцинства въ Полша и тая година врѫчиха единъ протестъ, че тѣ не се задоволяватъ само съ гарантиране правата на малцинствата, а искатъ пълно приложение на правото да се самоопредѣлятъ. Представителитѣ на нашата емиграция пристигнали късно, па и конгресътъ миналата година зае несправедливо становище — да се допускатъ като представители само хора, живущи вѫтре въ предѣлитѣ на страната, което становище има се надежда да се измѣни, предвидъ известното непримиримо поведение на сръбскитѣ и гръцки власти въ Македония спрямо нашитѣ съплеменици тамъ.

Вториятъ конгресъ на малцинствата въ Женева тая година се наложи на европейското обществено мнение и съ своята умѣреность, отхвърляйки категорично всѣкакви революционни похвати и поддържайки своето становище да иска да се подобри положението на малцинствата въ рамкитѣ на сѫществуващитѣ договори и граници Въ присѫтствието на д-ръ Колбанъ, секретарь на секцията по малцинствата при Обществото на Народитѣ, председателтъ на конгреса, словенскиятъ депутатъ отъ италиянския парламентъ, д-ръ *Вилфанъ*, остро отхвърли мнението на бразилиянеца Мелло Франко, респективно на Чемберленъ и Бенешъ, който миналата година въ едно отъ заседанията на Обществото на Народитѣ бѣ заявилъ, че въпросътъ за закрилата на малцинствата ималъ временен характеръ, додето последнитѣ се слѣели съ болшинството. Д-ръ Шиманъ, нѣмски делегатъ отъ Унгария, съ право забеляза, че племето не

свръшва съ границитѣ на една държава; то предшествува държавата, и народно-културнитѣ права би трѣбвало да се отдѣлятъ отъ общо държавнитѣ такива, както черквата е отдѣлена отъ държавата.

И въ дѣлово отношение конгресътъ свърши доста работа. Въ отдѣлнитѣ секции се разискваха всички палещи въпроси, засѣгващи живота на малцинствата (частни оплаквания не се разглеждаха) и се взеха резолюции, които вкупомъ съставятъ единъ видъ „*Декларация на правата на малцинствата*“.

По езиковия въпросъ и *културна* автономия решението гласи, че всѣки народъ има право на училища на свой езикъ. Всѣки гражданинъ има *лично* право *да носи и пише името си* (име и презиме). Не е допустима никаква намѣса на държавата въ това отношение. Тъй сжщо всѣки гражданинъ трѣбва да бжде записанъ въ единъ специаленъ *националенъ кадастъръ*.

Редомъ съ тая резолюция, комисията по изборното право единодушно се изказа и пленумътъ прие, какво народнитѣ малцинства трѣбва да бждатъ представени въ парламента и другитѣ изборни учреждения *пропорционално* съ тѣхната числена сила.

Останалитѣ резолюции искатъ *равно* третиране на малцинствата и въ *правно* и въ *стопанско* отношение, като, напр., при отчуждавания на земи, при въвеждане на аграрни реформи, при даване на концесии, при опредѣляне на подданство, както и взимане на наказателни мѣрки въ случай, че малцинствата бждатъ подложени на бойкотъ и пр.

Всички тия, инакъ скромни, пожелания сж и въ интереса на спокойното развитие на заинтересованитѣ държави и на закрепването на мира въ Европа. Печелившитѣ въ свѣтовната война знаятъ отъ историята, че всѣко насилие надъ човѣшката и народната съвесть на малцинствата е предизвиквало единъ опасенъ иредентизъмъ — па и самитѣ малцинства, поставени да избиратъ много пжти между яловия *иредентизъмъ* и *лоялностьта*, винаги сж предпочитали да сж лоялни граждани, щомъ културно-народностнитѣ имъ права сж били гарантирани.

И ние, българитѣ, трѣбва да схванемъ духа на времето и да защищаваме нашитѣ малцинства съ *евро-*

пейски похвати, съ нуждния тактъ, умение и подготовка. България, възъ основа на договоритѣ за миръ, има право да се мѣси и привлича вниманието на Обществото на Народитѣ. Министерството на външнитѣ работи трѣбва да създаде една *специална служба*, която да централизира всички информации, данни, прояви и мѣроприятия въ другитѣ страни, за да се позоваваме на тѣхъ и ги използуваме въ даденъ моментъ. Но да чакаме разрешението му само отъ държавата, значи да претърпимъ ново разочарование. Всички и вкупомъ трѣбва да се притечемъ на помощь и да докажемъ, че сме единъ народъ съ високо национално чувство.

Тжжно впечатление прави фактътъ, че както македонската, тъй и тракийската организация подаватъ *поотдѣлно* мемоари до Обществото на Народитѣ по плачевното положение на българското население въ Македония и Тракия. Това, освенъ че ослабва ефекта на тия постжпки, но и прѣко наежва съответнитѣ съседни държави. Една мощна организация, *едно федериране на всички български емигранти и бѣжанци* — отъ Македония, Тракия, Добруджа, Трънско и пр. — за защита на голѣмитѣ културни и народностни права на останалитѣ вънъ отъ България наши сънародници ще претжпи излишната подозрителность на нашитѣ съседи и неминуемо ще ускори реализирането на нашитѣ естествени въжделения.

Племето ни въ опасность

Главнитѣ основи на държавната политика на една страна се обуславятъ отъ географското положение на нейната територия и развоя или залѣза на *племето*, което я населява или представлява. Вѣчната нишка въ политиката съставятъ интереситѣ на племето. Известни сж тревогитѣ на Франция поради стационерното положение — никакъвъ приръстъ на населението й. За насъ тая племенна опасность се проявява въ *изтрѣбляването и прогонването* на българския елементъ отъ страна на нашитѣ съседи. Въ това отношение *Гърция държи палмата на първенство.*

Бюлетинътъ на Дирекцията на статистиката, брой 8 отъ м. августъ 1925 г., приключва полученитѣ данни за населението на България, споредъ преброяването отъ 31. XII. 1920 г., и дава данни за числото на българскитѣ бѣжанци отъ 1912 год. до горната дата, — емигриралитѣ отъ Турция до 1912 г. сто и петдесеть и повече хиляди българи не сж отдѣлно обозначени.

Въ разстояние на осемь години, отъ балканската война до 1 януарий 1921 г., сж минали границата на България 61,173 мжже и 54.915 жени, или всичко 116,088 д., отъ които 93,925 отъ гръцка Македония и Тракия (изпжденитѣ презъ 1913 година отъ турцитѣ българи се бѣха настанили въ Западна Тракия), 12,870 отъ сръбска Македония, 8,212 отъ Добруджа и 1,081 отъ разни мѣста. Въ проценти изразено, *прогонениты отъ гръцкото управление българи съставляватъ 82 на сто, отъ сръбското — 11 на сто, отъ ромжнското 7 на сто.*

Пристигналитѣ презъ последнитѣ петь години български бѣжанци — *други 100 хиляди души — сж изключително* отъ Гърция.

Съ една дума, прокуденитѣ отъ Гърция български бѣжанци възлизатъ най-малко на 200,000 души. Българитѣ пъкъ, които сж останали тамъ, сж на пжть да бждатъ одушени или обезличени отъ настанилитѣ се между тѣхъ гръцки пришелци отъ Цариградъ и Мала-Азия. Споредъ рапорта на американския делегатъ и бившъ посланикъ въ Цариградъ Моргентау, *къмъ края на м. августъ 1924 г.* около 1,300,000 гръцки бѣжанци сж минали въ Македония и Тракия, за чието настаняване, предимно въ български села, на Гърция се отпусна единъ международенъ заемъ отъ 12,000,000 лири стерлинги, сир. повече отъ осемь милиарда лева.

Сп. „*Еки е Коменти*“ отъ 5. X. т. г. дава следнитѣ сведения:

Автономното бюро за настаняване на гръцкитѣ бѣжанци е *настанило* въ Македония 116,403 семейства, равняващи се на около 550,000 души; въ Тракия — 16,596 семейства, равняващи се на около 75,000 души и въ други области — 14 250 семейства, равняващи се на около 62,000 души или всичко 147,249 семейства, равняващи се на около *687,000* души.

Гръцкото правителство се бѣ задължило да прехвърли върху Бюрото 500,000 хектара земя, удобна за настаняване на бѣжанцитѣ. Обещаната земя е била дадена.

На 30 юний общитѣ разходи на Бюрото достигнаха значителната сума 7,807,039 лири стерлинги, при една разполагаема сума отъ 10 милиона стерлинги.

Споредъ в. „*Македония*“ бр. 5 отъ 15. X., гъркътъ Л. А. Палисъ отъ Атина, възъ основа на официални преброявания и статистикитѣ на гръцко-турскитѣ и гръцко-българскитѣ комисии за размѣна на населението, дава за това следнитѣ числа, напечатани въ Journal de Géographie отъ 1925 год.:

Населението въ гръцка Македония

	въ 1912 г.	въ 1924 г.
Гърци	512,000	1,277,000
Българи	119,000	77,000
Мухамедани . . .	475,000	2,000
Разни	98,000	91,000
	1,205,000	1,477,000

Въ западна Тракия

Гърци	87,000	189,000
Българи	35,000	23,000
Мухамедани . . .	111,000	84,000
Разни	4,000	8,000
	237,000	304,000

Цифритѣ за 1912 г. досежно числото на българитѣ сѫ невѣрни, но за днешното ни положение тамъ ония за 1924 г. сѫ потресни.

Никога въ историята гърцитѣ не сѫ могли да изкопаятъ такава *гробница на българското племе*, както и да задръстятъ естественитѣ му пѫтища и рѣки къмъ откритото море.

В. „*Таймсъ*“ отъ 4 августъ 1925 г., на *уводно* мѣсто, се занимава съ въпроса за изселванията и размѣстванията на населенията и заключава: „Южна Македония и Западна Тракия сѫ безспорно гръцки за пръвъ пѫть отъ класическитѣ времена, и за този фактъ трѣбва да

се държи смѣтка, при какъвто и да било прегледъ на неразрешенитѣ балкански въпроси и пр . . .[1])

Станало е обичай — по инерция или невежество — като се говори за Македония, да сочимъ само на Сърбия, въпрѣки че Гърция владѣе по-голѣмата часть отъ Македония и то най-културнитѣ и най-богати области; Сърбия владѣе бившия скопски санджакъ и повече отъ половинатата на Битолския, а Гърция — другата половина (плюсъ Костурската и Кайларската каази), цѣлия Солунски, половината Сѣрски и цѣлия Драмски санджаци, безъ да включваме въ смѣтката и другата българска провинция — Тракия.

Пространството на македонската область въ *Сърбия* е 27,565 кв. км. или около *45 на сто* отъ цѣлата повръхнина на Македония. Населението споредъ официалната сръбска статистика е *854,110 души.* Въ Македония подъ сръбска власть броятъ на населението, означено съ „сърбохърватски" майчинъ езикъ, е *577,264.* Ако приемемъ, че въ тази область има новопреселени сърбохървати, като колонисти, войници и чиновници около 70—80,000 души, то населението въ Македония подъ сръбска власть, което говори нашия езикъ, ще е около половинъ милионъ.

Надъ тия цифри и факти, всѣки български държавникъ, изобщо всѣки българинъ трѣбва *да се спре и дълбоко да се замисли.*

Балканскиятъ пактъ ненавременъ и излишенъ

Напоследъкъ пакъ се заговори за сключване на единъ балкански пактъ. Това звучи съвсемъ фалшиво следъ недавнашната колективна нота на нашитѣ съседи, следъ меморандума имъ до Обществото на Народитѣ противъ стотици хиляди прокудени отъ сжщитѣ държави чеда на българското племе.

При наличностьта на тия антисъседски и антибал-

[1]) Сжщиятъ вестникъ на 3. XI. т. г., пакъ на уводно мѣсто, публикува втора статия въ сжщия духъ.

кански чувства, нашиятъ отговоръ не може да бѫде другъ, освенъ отрицателенъ. Сключването на единъ балкански пактъ, преди всичко, трѣбва да бѫде предшествувано отъ една коренна промѣна на общественото мнение у нашитѣ съседи, дето за сега не сѫществува нито единъ печатенъ органъ да се застѫпва за общность и солидарность на интереситѣ на балканскитѣ народи. Отъ осемь години насамъ ние не сме чули нито една добра дума за насъ. Парижъ е наводненъ отъ германци, гледани съ добро око; но може ли единъ българинъ да стѫпи въ Бѣлградъ и другаде?

А въ сѫщото време цѣлиятъ български печатъ, всички политически течения и групи въ страната ни — безъ никакво изключение — ние, всички, единодушно стоимъ задъ Обществото на Народитѣ, за едно лоялно и възможно изпълнение на и тъй тежкитѣ задължения на Ньойиския договоръ, за едно искрено примирение съ нашитѣ съседи, до такава степень на смирение и търпение, щото ние сами често се червимъ, преглъщайки много нѣща съ огледъ на мисъльта, че въ политиката много по-полезно е *добре да забравяшъ, отколкото злобно да си спомняшъ.*

Ние на думи и дѣла водимъ *локарнска* политика въ отношенията съ нашитѣ съседи, преди малкото градче Локарно да бѣ затулило историческия Версайлъ. Историята на локарнскитѣ спогодби е още прѣсна. Тѣ не се създадоха отъ днесъ за утре. Споредъ Версайлския договоръ, Америка и Англия се задължаваха да гарантиратъ източнитѣ граници на Франция; поради нератифицирането на тоя договоръ отъ страна на Съединенитѣ Щати, Франция се помисли застрашена предъ перспективата на единъ евентуаленъ реваншъ на Германия. Тоя страхъ не даваше покой на френската политика; последва и окупацията на Руръ. Все таки още презъ м. май 1924 г. парламентарнитѣ избори въ Франция се свършиха съ победата на лѣвия картелъ, на политиката на разбирателство надъ оная на националния блокъ. Единъ духъ на примирение повѣ въ колонитѣ на повечето френски вестници. И пакъ до Локарно нѣмаше да се дойде безъ разрешаването на репарационния въпросъ чрезъ плана на Доуса. А въ сѫщото време повече отъ една трета отъ организираната политическа мисъль на

Германия — дойч-националитѣ — останаха непримирими и открито се противопоставиха и се противопоставятъ на Доусовия планъ, на Обществото на Народитѣ, на Локарнскитѣ спогодби, при които, впрочемъ, доколкото се касае до източнитѣ граници на Германия, последната си запазва правото, споредъ чл. 19 отъ пакта на Обществото на Народитѣ, да иска ревизия по миренъ начинъ на това положение на нѣщата.

Тъй че, додето тежкиятъ за насъ репарационенъ въпросъ не се разреши въ наша полза, за никакъвъ балкански пактъ не може да става и дума. Съ въпроса за репарационнитѣ ни тяжести е тѣсно свързана и крещещата нужда — по вжтрешно политически, финансови и технически причини — да имаме *наборна* войска — разбира се, пакъ въ ограниченъ размѣръ — тъй като ние смѣтаме, че и нашитѣ съседи ще изпълнятъ своитѣ задължения по мирнитѣ договори съответно да се разоржжатъ. Безъ обезоржжаване, всички пактове и договори не струватъ нищо и си оставатъ *книжни* пари на дипломацията — казва Лойдъ Джорджъ. Ние нѣма да се спираме върху въпроса за единъ *реаленъ* излазъ на Бѣло-море, за закрила правата на нашитѣ *малцинства*, на които е отнето даже правото да носятъ своето кръстно и фамилно име, както то имъ е завещано и казвано отъ майки, отъ бащи и прадѣди. Ние подписахме Ньойиския договоръ. За реваншъ и завоевания не мислимъ и неможемъ да мислимъ; но нѣма земна сила, която е въ състояние да ни принуди да се откажемъ отъ сжществената клауза на мирнитѣ договори, *българинътъ, дето и да е, да си остане и пребжде българинъ.*

При това, като посрѣдници и гаранти на локарнскитѣ спогодби фигурираятъ Англия и Италия, политиката и общественото мнение на които страни често взима самостойно, да не кажемъ противоположно становище по френскитѣ или германскитѣ тежнения. Въ нашия случай и тритѣ ни съседки сж били неприязнено настроени и наежени противъ насъ още преди Балканската война. Още преди почването на преговоритѣ за балкански съюзъ, Сърбия и Гърция бѣха се споразумѣли да иматъ обща граница въ Албания и Македония (в. „Балкански съюзъ“ на покойния Ив. Гешовъ); по-сетне Сърбия се отказа отъ сложения си подписъ върху злокобния за

насъ съюзъ, Ромжния ни нападна въ втората Балканска война, макаръ да бѣхме подписали Петроградския протоколъ, който несправедливо откжсваше живи меса отъ нашето тѣло. И тежкиятъ за насъ Букурешки договоръ за миръ се сключи при предпоставката на едно териториално *равновесие* на Балканитѣ съ източна граница Мидия — Еносъ, но когато турцитѣ преминаха тая линия, нашитѣ съседи и мними съюзници не се помръднаха да възстановятъ това равновесие и се задоволиха съ платоническата протестна телеграма на ромжнския краль Каролъ. При тѣзи психически и фактически предпоставки, сключването на единъ балкански пактъ нѣма да означава нищо друго, освенъ едно ново унижение и обвръзване на българския народъ.

Най-сетне, излишно е да подписваме, каквато и да е отдѣлна спогодба при сжществуването на Обществото на Народитѣ, на което сме членове, и, като такива, и ние и съседитѣ ни се намираме въ договорни ограничения и задължения за ненападане, за неутралитетъ, за арбитражъ и пр. Ще заключимъ съ думитѣ на г. Ал. Малиновъ въ голѣмата му речь, държана презъ м. февруарий т. г. въ театъръ Ренесансъ: „Близкитѣ задачи на нашата външна политика не сж конфедерацията на малкитѣ народи на Балканския полуостровъ, противъ която по принципъ много малко може да се каже; не е балканското Локарно, защото мисля, че това Локарно, освенъ да потвърди нашитѣ задължения по Ньойиския договоръ, повече надали ще ни даде“, и последнитѣ изявления на г. Буровъ: „Балканскиятъ пактъ, за който наново се заговори, е още въ фазата на теоритическитѣ обсжждания. За да се мине, обаче, къмъ практическа работа, нуждно е сжществено подобрение на балканската политическа атмосфера, създаване на по-голѣмо чувство на довѣрие и уреждане чрезъ директни преговори на нѣкои висещи въпроси“.

Външната ни стопанска политика

Сѫщность и тенденции

Чисто политическиятъ елементъ въ дипломацията отдавна е въ пълно отстѫпление предъ нейнитѣ културни и стопански задачи. Това важи още повече за насъ, които съ нашата нетърпеливость проиграхме мѣстото, което заемахме въ европейската политика и сме отхвърлени съвсемъ надире въ военно-политическата стратегия на великитѣ сили.

Още преди сто години, преди индустриализирането и днешното техническо усъвършенствуване на свѣтовното производство, поетътъ Шатобриянъ, сѫщевременно и дипломатъ, каза, че вѣкътъ на дипломатитѣ е миналъ и че настѫпва оня на консулитѣ, съ което той е искалъ да подчертае растещето значение и надмощие на стопанскитѣ проблеми надъ чисто политическитѣ. У насъ тази истина се игнорира до день-днешенъ.

Външната стопанска политика означава една планомѣрна предвидливость и систематизирана дейность на държавата за защита на нейнитѣ интереси въ сношенията ѝ съ чужбина и е *най-важниятъ клонъ* на общата външна политика на една страна. Нашата подготовка и пропаганда въ това направление е нищожна. Каквото се прави, е случайно и разпокѫсано. Ние нѣмаме единъ централенъ органъ или институтъ, който чрезъ дългогодишни опити и подготвителни работи да бѫде въ състояние да даде нуждния съветъ на правителство и държава.

Но и частната инициатива и пропаганда въ полза на мѣстното ни производство сѫщо е разединена и много, иначе похвални, усилия отиватъ на халосъ. Всѣка отъ петтѣ търговски камари издава свой отдѣленъ печатенъ органъ и претоварватъ своитѣ бюджети съ излишни разходи; Народната банка обнародва отдѣлно и късно своитѣ сведения; Министерството на търговията издава свои „Известия"; издаватъ се *десетина* търговски вестници, които поради предъвкване на една и сѫща материя и принудително търсене на реклами и волни пожертвувания сѫ станали една язва за народното ни стопанство.

Това хабене на енергия и пилѣене на срѣдства би могло да се избѣгне, като се премахнатъ излишни локални, странични и частични органи и се засили издаваниятъ на френски общъ Бюлетинъ на търговскитѣ камари и съ едно редовно *седмично нѣмско издание*, тъй като Германия, Австрия и Швейцария купуватъ около 35 на сто отъ нашия износъ, а други 20 процента отиватъ въ Унгария, Чехия, Полша, Холандия и пр. страни, търговскитѣ срѣди на които разбиратъ и кореспондиратъ на нѣмски. Въ случая би могълъ да се използува и френскиятъ ни официозъ „La Bulgarie".

Най-главната проблема на нашето народно стопанство е да имаме единъ активенъ търговски балансъ. Ние нѣмаме пласирани въ странство капитали; не притежаваме параходи; нашата страна не се посещава отъ туристи и студенти, за да имаме съ какво да наваксаме и посрѣщаме задълженията си къмъ чужбина. Само засилването на нашия износъ е въ състояние да ни изведе на добъръ край.

Разнитѣ държави сж участвували въ нашия износъ, сж купували стоки отъ насъ, въ *проценти* изразено, както следва:

	1896-900 г.	1912 г.	1924 г.	1925 г.	първитѣ 7 месеци 1926 г.
Гърция	1·8	5·4	9·4	13·2	18·5
Германия	13·1	13·2	17·7	20·0	16·8
Италия	2·1	5·6	10·2	13·6	11·3
Чехия	—	—	7·8	6·2	9·3
Австрия	—	—	10·8	8·2	7·0
Франция	11·6	4·8	13·0	5·5	5·6
Холандия	—	—	2·6	4·3	5·0
Швейцария	—	0·2	4·0	7·1	4 4
Полша	—	—	2 2	3·4	3 8
Унгария	7 6	9·0	—	—	4·1
Белгия	9·4	26·8	4·2	4·2	3·7
Турция	25·9	10·9	4·6	4·0	2·1
Съед. Щати	0·4	1·0	1·8	1·5	1·2
Англия	22·3	10·5	0·5	0·5	0·8
Египетъ	—	—	0 3	0·7	0·6
Др. държави	—	—	10·9	7·5	5·8
			100%	100%	100%

Външната ни търговия клони главно къмъ *Германия*, която редъ години закупва една пета отъ износа ни, къмъ *Срѣдна Европа* — Унгария, Австрия, Чехия, Германия, Швейцария и Холандия, за кждето отива 50 на сто, *половината* отъ цѣлия ни износъ, къмъ Италия съ една *десета*, къмъ Франция, Белгия, Полша съ по 5 на сто, когато презъ първитѣ седемь месеци т. г. износътъ ни за Турция съставя само 2·1 на сто, за Египетъ само 0·6 на сто отъ цѣлия ни износъ.

Желателно е да се справимъ еднажъ завинаги съ една скжпа на нашата износна търговия илюзия досежно *близкоизточнитѣ* пазари. Причинитѣ за ослабването на нашия трафикъ съ Турция се криятъ въ намалението на територията и населението, въ по-малката покупна сила на последното, въ промѣна на вкусоветѣ и главно въ запретителнитѣ митнически тарифи и постоянно мѣняващитѣ се стопански разпоредби. Изключение прави *Гърция*, която прибра повече отъ единъ и половина милиона, навикнали на нашитѣ продукти, емигранти, и ще съставя за много години още единъ отъ най-добритѣ пазари за излишецитѣ на народното ни стопанство. Разбира се, далечъ отъ насъ мисъльта да изоставимъ на произвола тия стари наши пазари. Наопаки, би трѣбвало да положимъ всички усилия, за да ги задържимъ; но фактътъ, че нашата износна търговия е хванала пжтя на западъ, трѣбва да се вгнѣзди въ нашитѣ умове и си направимъ съответни смѣтки и умозаключения.

Отъ другитѣ ни съседи и близки страни, съ Югославия не търгуваме никакъ, а търговията ни съ Ромжния е паразитна — вносътъ на ромжнски стоки презъ първитѣ седемь месеци т. г. възлиза на 166 милиона лева, а износътъ ни за тамъ само на 23 милиона. Въ подобно неблагоприятно и дефицитно състояние за насъ отъ дълги години насамъ е и търговията ни съ Англия — вносъ за 457 милиона, износъ за 24 милиона, сир. нашиятъ износъ прави 5·4 на сто отъ внасянитѣ отъ Англия стоки.

До 31 юлий т. г. ние сме изнесли главно суровъ тютюнъ за 1261 милиона лева, яйца — 443 м., царевица 277 м., пшенично брашно — 260 м., пшеница —

200 м., добитъкъ и домашни птици за 163 мил., розово масло — 113 мил. лева.

Гръбнакътъ на България се намира въ селското ни производство. Земледѣлскитѣ продукти съставятъ 95 на сто отъ нашия износъ. България, споредъ месечнитѣ сведения на Дирекцията на статистиката, брои 5.100.000 ж., отъ които 900.000 живѣятъ въ 68 града, или съ други думи 80.4 на сто отъ населението живѣе въ село; но ако вземемъ подъ внимание факта, че 13 града сж малки поселища съ по-малко отъ 5.000 души, други 25 паланки съ по-малко отъ 10,000 ж., а градове съ 20,000 ж. и нагоре имаме само 9, словомъ *деветь* — то смѣло можемъ да заявимъ, че деветь десети отъ населението на България е селско, съ селска психика, съ селско-стопански битъ. Това, отъ една страна, представлява едно голѣмо предимство и сила за държавата и нашия износъ, защото вчера, днесъ и следъ хиляди години човѣчеството ще харчи предимно за храна, а после за други работи; но отъ друга страна — слабость и крѣхкость, тъй като обемътъ и качеството на износнитѣ ни артикули не зависятъ изключително отъ нашата воля и трудъ, но отъ природни непостоянни условия.

Взимайки предвидъ още, че ценитѣ на зърненитѣ храни се диктуватъ отъ международния пазаръ съ тенденция да спадатъ до и подъ производнитѣ разноски, ония на тютюна сжщо подлежатъ на колебания, ние сериозно трѣбва да се замислимъ за създаване и на други активни пера на народното ни стопанство спрямо чужбина. Такава една подпора ние ще намѣримъ въ засилването и модернизирането на нашето *скотовъдство.* Отъ войната насамъ консумацията на месо е извънредно засилена, пъкъ и международнитѣ цени на добитъка и месото сж високи и даватъ сигурни печалби на производителя. Безъ такива нови подпори, при единъ неурожай у насъ или при една криза въ търговията съ тютюнъ, нашиятъ износъ ще претърпи крушение.

Тъй щото бждащето на нашата страна лежи въ засилването на производството. Всичко трѣбва да поставимъ въ движение за постигане на тая цель, но на успѣхъ бихме могли да разчитаме, ако изработимъ и системно прилагаме една планомѣрна програма въ областьта на нашето *земледѣлие и скотовъдство.* Но и

НАШИТѢ СЪСЕДИ

Югославия

Ние винаги сме подценявали и подценяваме нашитѣ съседи. Отъ десетки години насамъ нашиятъ печатъ възпроизвежда отъ европейската и съседската преса предимно само лошитѣ отзиви и информации за нашитѣ съседи, особено за Сърбия, и ние си мислимъ, че тя хеменъ-хеменъ е на разпадане. Изучвалъ съмъ непрекжснато юго-славянския въпросъ — било отъ Виена, било отъ Будапеща — и моето най-дълбоко убеждение е, че, отъ новосъздаденитѣ или уголѣменитѣ чрезъ договоритѣ за миръ държави, Югославия е най-здравата и най-дееспособната. Тя не е случайно, а историческо завършено дѣло. Като изключимъ Македония, Югославия е почти въ етническитѣ си граници, тя не е взела много чуждо, а е оставила 400—450 хиляди далматинци и словенци въ предѣлитѣ на Италия.

Въ взетитѣ отъ бившата Австро-унгарска монархия земи живѣеха около 1 милионъ словенци, 3 милиона хървати, 2 милиона сърби. Въ самото Хърватско, радващо се на едно самостойно управление, е имало 620 хиляди сърби (православни) и 1.800.000 хървати, младата генерация на които е надъхана съ общославянска идеология. При това хърватитѣ сж най-милиятъ и културенъ славянски народъ, но какво биха могли да направятъ срещу бойкия, безскруполния, но иначе надъханъ съ небивалъ патриотизъмъ сръбски народъ, който въ днешна Югославия брои 6 до 6½ милиона. Сърбитѣ отъ новитѣ области, групирани въ Демократическата партия подъ водителството на г. г. Давидовичъ и отдѣлилия се Прибичевичъ, сж тъй сжщо отявлени привърженици на централистичната идея, както самиятъ Пашичъ и Радикалната партия.

Виенскиятъ в „*Райхспостъ*“, органъ на Християнъ-социалната партия, който винаги е билъ за хърватитѣ и противъ сърбитѣ, признава вече, че и тъй многобройнитѣ сърби, надарени съ активенъ и асимилиращъ темпераментъ, държащи въ ржцетѣ си законодателство, армия, жандармерия, финансии и пр., били почти спечелили играта и вече се касаело не за борба между принципа на централизъма и федерализъма, а между първото и полуфедерализъма — *административна* автономия — и то на чисто вжтрешна почва. Връщането на Радича, впрѣгването му въ държавната колесница е най-яркото доказателство за това положение.

Общественото мнение въ България изцѣло е добре настроено спрямо Югославия и сърбитѣ. У насъ никой не говори, нито пъкъ мисли да накърнява политическия и териториаленъ суверенитетъ на Югославия въ Македония. Всички наши правителства отъ 1919 г. насамъ не избѣгватъ Бѣлградъ. Тъй сжщо ние много добре знаемъ, че нашитѣ симпатии къмъ хървати и словенци сж единъ сапуненъ мѣхуръ, ако не минатъ презъ Бѣлградъ и презъ сърдцето на сръбския народъ.

Самитѣ македонски българи се поставятъ на легална и договорна почва. Въ конгреса на македонскитѣ братства изрично се подчерта, че тѣ не се противопоставятъ на едно сръбско-българско сближение, стига сърбитѣ да гарантиратъ на македонското население човѣшки и културни права, поне колко въ турско време. Въ събранието на елита на македонцитѣ въ столицата, уважаемиятъ проф. Георговъ говори въ полза на легалностьта и Обществото на Народитѣ. Въ станалитѣ на много мѣста въ България македонски сбирки нито поменъ за четничество и революционни методи.

Еволюцията, прочее, въ нашитѣ умове е просто поразителна: самитѣ ние понѣкога сме слисани отъ тая промѣна. А сръбскиятъ печатъ не е направилъ нито една крачка къмъ насъ, макаръ това психически да е по-лесно за сърбитѣ и по-безболезнено.

Ние само едно не може и нѣма да направимъ — да кажемъ, че въ Македония нѣма българи и че не е нуждно и полезно да имъ се дадатъ уговоренитѣ човѣшки, културни и политически права. Единъ народъ, като сръбскиятъ, който тачи тъй високо своето нацио-

нално чувство и достолепие, не трѣбва да иска отъ насъ да плюемъ на минало, на народна честь.

Ние не можемъ, прочее, да си обяснимъ тая зловеща и за двата народа безсмислена хайка на бѣлградския печатъ противъ насъ. Да сме станали едно quantité négligeable, не ни се вѣрва. Ние не се надценяваме, но нѣма защо и да се подценяваме. Силата на единъ народъ се крепи върху два стълба — население и географско положение. Народътъ ни е упоритъ и жилавъ; стопанската ни жилавина сжщо е голѣма — ето двадесеть години, какъ се пържимъ въ нашето масло, безъ чуждестраненъ заемъ, въпрѣки непоносими тяжести, контрибуции, репарации и пр., а пъкъ географското ни положение е *едничко* на Балканитѣ.

Гърция

Когато Венизелосъ съобщилъ на фелдмаршалъ Уилсонъ, началникъ щаба на английската армия, решението на Висшия съюзнишки съветъ, щото Гърция да окупира Смирна, англичанинътъ попиталъ, дали гърцитѣ имали намѣрение или сж въ положение да завзематъ Кония, Диарбекиръ, Ерзерумъ и пр., и на отрицателния отговоръ на Венизелосъ, фелдмаршалътъ му казалъ: „Вие никога нѣма да задържите Смирна, тъй като тоя градъ принадлежи на своя хинтерландъ".

Поражението на Гърция въ Мала-Азия е до нѣкжде наше поражение, отколкото гръцко. Наистина, еленизъмътъ и гръцката патриаршия претърпѣха небивалъ крахъ, но гръцката държава се избави — макаръ твърде болезнено — отъ смирненския трънъ и близо единъ и половина милионъ гърци минаха въ Тракия и Македония, настанявани въ български и турски села, съ население двойно по-голѣмо, отколкото мѣстното население въ тия села, подъ опеката и съ крупната финансова помощь на Обществото на Народитѣ. Като прибавимъ къмъ горното и гръцко-българската конвенция за доброволно изселване на малцинствата, нерадостната за насъ картина става още по-безнадеждна.

Известниятъ и у насъ гръцки държавникъ и дипломатъ г. Политисъ, на времето съ право е забелязалъ въ „Journal des Hellènes", че вследствие смирненската катастрофа и преселяването на мало-азиятскитѣ гърци, Гърция е станала *хомогенна* държава, естествената политическа ориентировка на която била Малкото Съглашение.

Сжщиятъ г. Политисъ, въ в. „Н. Винеръ Журналъ" отъ 6 окт., публикува статия въ полза на балкански пактъ, който не трѣбвало да съдържа нищо противъ Турция. Впрочемъ, споредъ една телеграма на в. „Таймсъ" отъ 4 окт., била подписана една спогодба, съ която се туря край на търканията между Гърция и Турция, най-важната точка на която спогодба била, че турцитѣ въ *Западна Тракия* и гърцитѣ въ Цариградъ получаватъ обратно своитѣ имущества.

По своята численость, по своето минало, само гръцкиятъ и български народъ имаха право на Балканитѣ. Нашитѣ недоразумения и вражди доведоха срѣдноевропейската Ромжния въ Добруджа и адриатическата Югославия въ Македония. Ние бѣхме надменни и сгрѣшихме въ 1913 г. спрямо гърцитѣ, които пъкъ отъ тая дата насамъ не пропуснаха случай да не пакостятъ на насъ, косвено и сами на себе си.

Нашитѣ стопански интереси *идеално* се допълватъ съ ония на гръцкото стопанство; сжщо могатъ се намѣри много допирни точки и въ политическитѣ ни отношения, стига гърцитѣ да погледнатъ по-реално на положението на Балканитѣ, *равновесието* на които може да се възстанови по другъ начинъ и възъ основа на други съглашения отъ тия презъ 1913 г. Посещението на българскитѣ журналисти на Солунския панаиръ и нашето живо участие въ него, показватъ нашата добра воля и искрени намѣрения за по-други отношения съ Гърция и гръцкия народъ.

Ромжния

За отношенията ни съ Ромжния нѣма нѣщо особено да се каже: съ нея ни свръзватъ голѣми културни и исторически факти и спомени. Ние, българитѣ, сме завистливи единъ спрямо други, но у насъ абсолютно нѣма нито капка завистъ спрямо нова, уголѣмена и пребогата Ромжния.

Едничкото нѣщо, което засѣнчва нашето приятелство, е Добруджанскиятъ въпросъ, който трови българскитѣ сърдца и задушава първото българско пристанище. Малко по-добра воля отъ страна на ромжнитѣ спрямо културно-националнитѣ права на нашитѣ сънародници въ Добруджа, едно по-голѣмо разбиране на стопанскитѣ интереси на Варна — историята е пълна съ примѣри и модуси отъ такива разрешения — ще бжде въ полза и на Ромжния.

Ние не желаемъ нови борби и войни, но абсурдъ е да се мисли, че *поромжнчването* на Добруджа би осигурило вѣчното ѝ притежание. Попрѣчи ли на ромжнитѣ да заграбятъ южна Добруджа, българска страна и люлка на нашата държава? Запазването на една опредѣлена область зависи изключително отъ *общата* сила на една държава, отъ нейната добра политика спрямо съседитѣ.

Въ това отношение отраденъ фактъ съставлява подписаната на 4 окт. т. г. въ Салцбургъ, въ конгреса на частнитѣ съюзи на О. на Н., между ромжнскитѣ и български делегати и съ съдействието на италиянския делегатъ Джиянини, резолюция, съ която българскитѣ и ромжнскитѣ делегати се задължаватъ да се застжпятъ предъ респективнитѣ си правителства за назначаването на една смѣсена ромжно-българска комисия, която да проучи и разрѣши всички висещи въпроси за родни училища, подданство, собственость, колонизация и пр. Това разбирателство на частна почва показва за лишенъ пжть, колко малко ни дѣли отъ ромжнитѣ.

Нова Турция

Главното нѣщо, което спаси Турция отъ погибель, бѣ нейното географско и геополитическо положение. Разбира се, Кемалъ паша и групата около него съумѣха да наелектризиратъ маситѣ и да прогонятъ довчерашния имъ подвластенъ гръкъ. Но преди всичко запазването на Турция се дължи — безъ никакво самомнение отъ наша страна — на нашето отиване на страната на Турция, която въ противенъ случай щѣше да бжде разгромена и разпокжсана. Не малко спомогна въ случая и моралната мощь на ислямския миръ, главно на халифатското движение въ Индия, което следъ свръшването на свѣтовната война се противопостави на всѣко поробване на Мала-Азия и Цариградъ.

Днесъ нова Турция, подъ водителството на нейния националенъ герой, е скжсала всички връзки съ стара и млада Турция, съ султаната, халифата, шерията, дервишкитѣ текета; боевъ зовъ е отправенъ и срещу националната носия, феса и фереджето, като се изхожда отъ мисъльта, че новото облѣкло и шапката щѣли да оставятъ отпечатъкъ върху духовното емансипиране на турския народъ . . .

Известно е, че и фесътъ, и калпакътъ не сж турска национална носия; въ мухамеданската вѣра нѣма духовенство, както у насъ; разпръсването на хилядницитѣ дервиши и ученици ще увеличи работнитѣ ржце на земледѣлието въ Турция.

Но Коранътъ не е чисто духовна книга, като Евангелието, а съдържа редъ заповѣди и постановления отъ морално, правно, стопанско и хигиеническо естество. Създаването на една чисто националистична и свѣтска държава, отдрѣпването на новитѣ турци отъ Цариградъ въ вжтрешностьта на Мала-Азия, скжсването на всички външни белези и вжтрешни връзки съ останалия ислямски свѣтъ сж нѣща, които надали биха ползували нова Турция. То е сжщото, както мнозина отъ насъ съ ярость твърдятъ, че не сме били славяни, та да се отказваме отъ моралната и културна мощь на една двестемилионна раса, намѣсто по другъ начинъ да отстояваме нашитѣ права срещу нѣкоя и друга славянска страна.

Противоречиви сѫ сведенията и разсѫжденията досежно реформенитѣ операции на нова Турция. Нѣкои правятъ сравнения съ епохата на Петъръ Велики, на което пъкъ други отговарятъ, че Кемалъ паша не е нито Петъръ Велики, нито пъкъ турскиятъ народъ има гения на руския, респективно неговата численость — днешна Турция броела едвамъ седемь милиона души. При това Петъръ Велики не бѣ прекаленъ националистъ, а благоприятно настроенъ спрямо чужденцитѣ.

Великъ и исторически е подвигътъ на Кемалъ Паша. Главнитѣ личности, които му помагатъ, сѫ: Исметъ паша, първиятъ му сътрудникъ и помощникъ; началникъ щаба Фези паша, третиятъ въ съюза; военниятъ министъръ Реджебъ паша, дълбокиятъ резервъ на Кемала; Кязимъ паша и други. Опозицията въ Народното събрание се състои само отъ 20 (двадесетина) души (151 правителствени), подъ водителството на Кязимъ Карабекиръ паша, другъ известенъ националенъ герой, който едвамъ спаси главата си при последния процесъ въ Смирна, по случай планирания атентатъ срещу Кемалъ Паша. Немилостивото обесване на видни младотурци въ Ангора се смѣтна въ Европа за признакъ на слабость на новия режимъ. Песимиститѣ твърдятъ, че тѣзи коренни реформи и сурови похвати носѣли бури; оптимиститѣ — пророкуватъ едно щастливо бѫдаще на единъ малъкъ, но храбъръ, честенъ и трудолюбивъ народъ.

Не ще и дума, че всички наши симпатии и благопожелания сѫ за преуспѣванието и закрѣпването на нова Турция, съ която не ни дѣли нищо, а ни свързватъ голѣми съседски и стопански интереси. При това, макаръ и да сме победена страна, изгубили незабравими области и населения, ние все пакъ здраво държимъ геополитическия и географския *ключъ* на Балканитѣ. Ето защо, странно ни се вижда, че нашитѣ съседи, турцитѣ, съ които въ последната война ние бѣхме нѣщо повече отъ приятели — бѣхме съюзници, правятъ спънки на нашитѣ едвамъ нѣколко хиляди сънародници и на нашата търговия тамъ.

Стопанското положение на съседитѣ ни

Отъ съседнитѣ ни държави, едничка **Югославия** твърдо крачи по пжтя на вжтрешното и стопанско заздравяване.

Споредъ „Манчестеръ Гуардиянъ", външната й търговия за миналата 1925 г. дала единъ плюсъ отъ 1300 милиона динара, надъ 3 милиарда лева, въ полза на народното стопанство на Югославия. Най-главниятъ износенъ артикулъ е царевицата, която съставя една трета отъ цѣлия износъ. Презъ първата половина на 1925 г. били изнесени 560.398 тона повече отъ съответния периодъ време въ 1924 г. (2.1 милиарда динара срещу 1.6 милиарда). За поощрение на износа държавата премахна износнитѣ мита върху всички видове зърнени храни и намали ония върху добитъка и дървения материалъ.

Въ разстояние на една година английската лира отъ 380 динара спадна на 272 и се затвърди на около 275—280 динара едната. Стабилностьта на динара е вече фактъ въ стопанския животъ на Югославия. Реколтата на зърненитѣ храни презъ миналата година бѣ съ 20—25 на сто повече отъ 1924 г., а индексътъ на поскжпването отъ 2000 спадна на 1476 на сто наспроти мирно време. Тазгодишната реколта е задоволителна, въпрѣки станалитѣ наводнения; наводнената площь съставявала 1.6 на сто отъ цѣлата повръхность. Голѣма загриженость причинява на селското население диспропорцията между спадналитѣ продажни цени на суровитѣ продукти и зърненитѣ храни, отъ една страна, и покупнитѣ цени на манифактурнитѣ стоки отъ друга — вследствие високитѣ мита върху внасянитѣ отъ странство стоки.

И въ Югославия лихвениятъ процентъ не е низъкъ, 20—25 на сто, числото на безработнитѣ възлиза на 60—80.000 д., фалиментитѣ сж още по-голѣми, отколкото презъ 1925 г.

Държавнитѣ финансии показватъ едно постоянно увеличение и на приходитѣ, и на разходитѣ. Последнитѣ

отъ 1574 милиона динара въ 1919 г. се възкачиха на 12.900 милиона за 1926/27 г.. Идниятъ бюджетъ щѣлъ да претърпи едно съкращение отъ около единъ милиардъ динара. Въ разходната часть били вписвани и извънреднитѣ, инвеститутионнитѣ разходи.

На 30 юний 1925 г. държавниятъ дългъ се намиралъ въ следното положение: 25 милиарда динара консолидиранъ дългъ, 15.3 милиарда дългъ отъ войната спрямо съюзницитѣ и около 7.3 милиарда, поети отъ задълженията на бившата Австро-унгарска монархия.

* * *

Ромжния, както и България, прекарва една тежка стопанска и финансова криза: липсватъ оборотни капитали, явната лихва е отъ 2—3 на сто на месецъ, чуждестранни заеми не сж сключени до сега. Влоговетѣ въ десеттѣ главни банки отъ 3959 милиона леи въ 1923 г. спаднаха на 2876 милиона, а банкнотното обръщение отъ 14 милиарда достигна цифрата 21 милиарда.

Съ изключение на петролната индустрия, която се намира въ едно цвѣтущо състояние, — за първитѣ седемь месеци т. г. производството на петролъ достигнало 1.806.102 тона, срещу 1.258.520 за 1925 г. и 1.016.714—1924 г.— поради връзкитѣ ѝ съ чужди капиталистични срѣди, краятъ на 1926 г. показва една пълна стагнация въ търговия и индустрия, безъ изгледи на една скорошна промѣна. Безъ заемъ отъ чужбина немислимо било стабилизирането на лея и развитието на индустрията. Заемътъ отъ 200 милиони италиянски лири е повече отъ политическо естество; единъ ромжнски вестникъ писа, че на Ромжния сж нуждни 200 милиона *английски* лири.

Презъ последнитѣ три години търговскиятъ балансъ на Ромжния е активенъ — 61 милиона златни леи за 1922 г., 132 милиона за 1923 г. и 43 милиона за 1924 г.; търговскиятъ балансъ за 1925 г. е пасивенъ, а общиятъ *платеженъ* балансъ на държавата и народното стопанство винаги е билъ пасивенъ. Тазгодишната реколта е добра въ количествено отношение, но въ *качествено* съ 40 на сто по-лоша отъ нормалното. Всичкиятъ държавенъ дългъ

на ромжнската държава, консолидиранъ и неконсолидиранъ, възлизалъ на около 3 милиарда златни леи, но бюджетътъ й отъ две години насамъ е уравновесенъ.

И съ дветѣ държави нашиятъ търговски балансъ е билъ винаги пасивенъ; ние сме постоянни куповачи на тѣхни произведения, а въ замѣна на това Югославия и Ромжния почти нищо не купуватъ отъ насъ. Само сключването на редовни търговски договори върху базата на взаимность ще тури край на това ненормално и вредно за интереситѣ на нашето стопанство положение.

* * *

Хроническитѣ преврати и контра-преврати указватъ най-лошо влияние и върху стопанския животъ на **Гърция.** Републиканскиятъ експериментъ никакъ не донесе щастие на Гърция и на гръцкия народъ.

Приходо-разходниятъ бюджетъ на Гърция за 1925—26 г. е уравновесенъ и възлиза на 7.020 милиона драхми. Населението на Гърция брои 6.500.000 д., отъ които около 500.000 бѣжанци още ненастанени. Тъй щото данъчниятъ товаръ е повече отъ 1000 драхми — 1 драхма равна на наши 1·70 лева — на човѣкъ. Известни бюджетни опасения създаватъ извънреднитѣ военни разходи, които генералъ Пангалосъ направи за укрепяването на Солунската область.

Освенъ голѣмиятъ заемъ отъ 12.300.000 английски лири (получено чисти пари 10 милиона), за настаняването на своитѣ бѣжанци, гръцката държава презъ последнитѣ четири години е изразходвала и други 1.400 милиона драхми и отпуснала безвъзмездно 500.000 хектара земя на тия бѣжанци, което нѣщо въ бждеще ще намали голѣмия вносъ на Гърция отъ зърнени храни.

Търговскиятъ балансъ на Гърция е билъ всѣкога пасивенъ, но отъ печалбитѣ на гръцката търговска флота, отъ доходитѣ на гръцки капитали въ странство, отъ праткитѣ на гръцкитѣ емигранти въ Америка и отъ разходитѣ на пжтешественици, които посещаватъ Гърция, общиятъ платеженъ балансъ почти се уравновесява.

Държавниятъ дългъ на Гърция къмъ началото на м. априлъ 1926 г. е възлизалъ на 10.308 милиона драхми,

отъ които 2.387 милиона въ злато; къмъ тоя дългъ би трѣбвало да прибавимъ държавнитѣ бонове на стойность 1.520 милиона драхми. На 30 юний 1926 г. банкнотното обръщение е било 5.154 милиона драхми. Курсътъ на драхмата презъ последнитѣ години е билъ колебливъ, което се дължи и на известния спекулативенъ духъ на мнозина гърци и особено на бѣжанцитѣ отъ Цариградъ. За да спре стремглавото спадане на драхмата, въ 1923 г. тогавашниятъ финансовъ министъръ обяви циркулиращитѣ банкноти на половина цена, като отрѣза половината на банкнотата, а преди нѣколко месеца генералъ Пангалосъ направи единъ принудителенъ вжтрешенъ заемъ съ откжсването на друга трета отъ намиращитѣ се въ обръщение по-голѣми банкноти отъ 50 драхми нагоре. Следъ последния превратъ на генералъ Кондилисъ, драхмата падна на 430 за една английска лира; данъчниятъ товаръ е тежъкъ, индексътъ на скжпотията е 1817 на сто спрямо мирно време.

На края нека повторимъ, че поражението на гърцитѣ въ Мала-Азия бѣ единъ погромъ за елинизъма и гръцката патриаршия, но Гърция, като държава и стопанска сила, стана още по-единородна съ избѣгалитѣ у нея 1.500 000 бѣжанци, между които се намиратъ въ голѣмо изобилие и опитни въ търговия и занаяти лица.

* * *

Стопанското положение на **Турция** по настоящемъ е твърде неблагоприятно, но не безнадеждно. Всички специалисти, които сж посетили Турция, твърдятъ, че последната най-малко за една генерация ще бжде на тѣсно въ стопанско отношение. Сжщитѣ намиратъ, че Турция ще прекара криза, както Испания следъ прогонването на мавритѣ и евреитѣ. Турцитѣ, които мислѣха да замѣстятъ изпжденитѣ гърци и арменци въ търговско-стопанското поле, съ малки изключения, не успѣха. Много гешефти и сдѣлки, които по-напредъ се сключваха въ Стамбулъ, днесъ се реализиратъ въ Солунъ или Пирея, който градъ се е прелѣлъ напълно въ Атина. Параходитѣ, щомъ е възможно, избѣгватъ Цариградъ и поради голѣмитѣ пристанищни такси и администра-

тивни шикани. Скжпотията постоянно расте особено поради високитѣ цени на монополнитѣ стоки. Продажбата на тютюна, сольта, кибрита и цигарената хартия, захарьта, петрола, спирта е монополизирана. Все таки Трѣбва да очакваме, че силната власть и модерното законодателство на днешна Турция ще надделѣятъ на всички тия мжчнотии.

Държавнитѣ финансии привидно се изравняватъ — приходи 190 милиона лири, разходи 189 милиона турски лири. Курсътъ на последната е колеблив, около една осма отъ златния й курсъ, но все таки се държи добре, като вземемъ предъ видъ дветѣ изгубени войни и финансовитѣ мжчнотии на страната.

Както въ политическо отношение, тъй и въ финансово-стопанско поле, новиятъ режимъ не търпи чужди мнения и вмешателства; всичко се регулира и вмѣства въ параграфи и правилници. Обаче безъ единъ голѣмъ *заемъ*, санирането на стопанското и финансово положение на страната е немислимо.

Нашата търговия съ Турция постоянно се влошава и упада. Пресметната въ *златни* лева, стойностьта на вноса и износа е била:

Години	вносъ	износъ
1911	15.986.000	29.210.000
1923	8 668.200	23.145.000
1925	7.365 000	8.310.000

Докато презъ 1921 г. износътъ ни за Турция е съставялъ 23·8 на сто отъ цѣлия ни износъ, а презъ 1922 г. — 23·9 на сто, то презъ следващитѣ три години тоя процентъ се намалява последователно, като става презъ 1923 г. — 15 на сто, презъ 1924 г. — 4·6 на сто, презъ 1925 г. — само 4 на сто, първитѣ седемь месеци на 1926 г. — 2·1 на сто.

СВѢТОВНА ПОЛИТИКА

Британската империя

Политическиятъ гений на англо-саксонската раса

Погълнати отъ нашитѣ грижи и неволи, ние съвсемъ се изолирахме отъ свѣтовнитѣ събития, макаръ стопанско-политическиятъ радиусъ и на най-малката държава да се е прелѣлъ въ общия, свѣтовния. Днесъ житната борса въ Уинипегъ и Чикаго, полскиятъ коридоръ къмъ Данцигъ, разпредѣлението на водата на Нилъ между Египетъ и Суданъ (Англия), построяването на морско укрепление въ Сингапуръ, петтролътъ на Сахалинъ докосватъ и чертаятъ въ известенъ смисълъ рамкитѣ и на нашето настояще и на нашето бѫдаще. Немалка часть отъ нашитѣ нещастия дължимъ на примитивното и повръхностно познаване на нашитѣ съседи и чуждитѣ държави, а пъкъ нещастното ни намѣсване въ свѣтовната война — на непознаването историята, значението, стопанскитѣ и други сили на англо-саксонския свѣтъ, макаръ че много отъ нашитѣ интелигентни сили бѣха свършили американския Робертъ-колежъ въ Цариградъ.

* * *

Сѫщо и днесъ отъ мнозина въ Европа ще чуемъ за отстѫплението, даже упадъка на Британската империя предъ вирнатитѣ глави на разбунилитѣ се азиатски народи. Истина е, че Изтокъ и Азия подземно клокотятъ. До свѣтовната война азиатскитѣ народи треперѣха подъ лапитѣ на руската мечка и симпатизираха

на либерална Англия и западна Европа; днесъ е тъкмо обратното — почти цѣлата млада генерация у тия народи е фанатизирано настроена противъ Англия. Участието на цвѣтнитѣ народи въ общоевропейската война и лозунгътъ за самоопредѣление на народитѣ оставиха дълбоки следи въ умоветѣ на азиатскитѣ народи противъ европейския империализъмъ и индустриализъмъ. Може би Англия се намира или е минала билото на своя исторически развой, но това не значи, че единъ народъ, който столѣтия наредъ се е възкачвалъ нагоре, ще слѣзе надолу само въ нѣколко десетки години.

* * *

Могъществото на Англия не почива само върху нейнитѣ богатства и материални сили, а и върху нейнитѣ качества, върху политико-културния гений на англо-саксонската раса.

Англия е страната, която ни е дала конституционно-парламентарния режимъ; тя е люлка на принципитѣ на федерацията и самоуправлението, на свободата на човѣка и съвестьта. Въпрѣки грамаднитѣ ползи, които извличаха отъ него, англичанитѣ премахнаха робството.

Единственъ английскиятъ народъ схвана сжщностьта на старитѣ гръцки и еврейски цивилизации и дава на своята младежь тѣлесно и религиозно възпитание. Училищата тамъ сж повече възпитателни институти, отколкото образователни; черквитѣ сж препълнени съ народъ, а недѣлята се тачи не по-малко строго отъ еврейската сжбота. Гимнастиката, спортътъ и хигиената, библиотечното дѣло и популяризиране наукитѣ, спасителнитѣ армии за падналитѣ — всичко е продуктъ на англо-саксонския духъ.

Но ако въ умствено и естетично отношение английскитѣ маси показватъ слаба наклонность и спекулативность, затова пъкъ тѣхнитѣ водачи държатъ първо мѣсто въ историята на цивилизацията. Всѣкой отъ насъ знае, какво дължи човѣчеството на Шекспира, Нютона, Хуме, Байрона, Фарадея, Дарвина и пр. Даже английскиятъ романъ е послужилъ за учитель на модернитѣ европейски литератури.

* * *

Британската империя по пространство е седемь пѫти по-голѣма отъ древната римска империя — 30 процента отъ земното пространство е подъ английско знаме, а заедно съ областитѣ, тъй наречените сфери на влияние, повече отъ една *трета* — и има едно население 453 милиона души, отъ които 47·5 милиона въ Европа, 325 — Азия, 11 — Америка, 7 — Австралия и 10 милиона въ бившитѣ германски колонии. Около 60 на сто отъ всичката *вълна* на свѣта се произвежда въ предѣлитѣ на британската държава, малко повече *гума*, 70 на сто отъ изкопаваното *злато* и отъ реколтата на *чая*, 89 на сто *никелъ*, 99 на сто *юта*; 40 на сто отъ всичкитѣ станове на свѣта за памучна прежда; освенъ това Великобритания притежава една *трета* отъ свѣтовния *тонажъ*. За богатството на Англия съ каменни вѫглища да не говоримъ, но и най-неизтощимитѣ петролни извори сѫ въ английски рѫце.

* * *

Британската империя е пръсната по всички материци на земното кълбо и владѣе надъ народи, интереситѣ на които биха се намѣрили въ конфликтъ съ интереситѣ на почти всички държави на свѣта, но разполага съ две морални оржжия за сцепление: свобода на народитѣ и свобода на моретата.

Съ изключение на нѣкои примѣри на жестоко потушване бунтове, общо взето, английскиятъ колонизаторски гений е билъ винаги отзивчивъ къмъ културнитѣ и стопански нужди на задокеанскитѣ си владения. Освенъ това населенията на по-голѣмитѣ части на империята и Съединенитѣ Щати говорятъ общъ езикъ съ най-лесна граматика и синтаксисъ, иматъ еднакви нрави, привички и нужди, общи традиции и идеали.

Поради страха отъ приръста на цвѣтнитѣ раси и подъ натиска на задокеанскитѣ си владения, въ Вашингтонската конференция за обезоржжаване Англия изостави съюза си съ Япония, и заедно съ Съединенитѣ Щати запазиха за англосаксонската раса една пропорция отъ 10 флотски единици срещу 6 до 7 единици за всички

останали държави на свѣта. Тихиятъ океанъ се предостави на влиянието на Съединенитѣ Щати, а Индийскиятъ океанъ, центъръ на тяжестьта на Британската империя и едно чудо на политическа архитектура — на Англия. Цѣлото крайбрѣжие на последния океанъ отъ Капъ до Сингапуръ е въ ржцетѣ на Англия, както Срѣдиземно море нѣкога е било въ ржцетѣ на римлянитѣ. Но и последното море е въ ржцетѣ на англичанитѣ.

Египетъ [1]), респективно Суезкиятъ каналъ, споредъ думитѣ на Бисмарка, е като насжщния хлѣбъ за Великобританската империя; той разполовява и свръзва нейнитѣ обширни владения. Отъ Гибралтаръ до Сингапуръ цѣла една система отъ укрепени пунктове и вжглищни станции сж на разположение на мощната британска флота. Специално Египетъ е обкржженъ като въ клещи, на северъ отъ островъ Кипъръ, на истокъ отъ Суезкия каналъ, Палестина и Червено море, на югъ отъ Суданъ.

Въобще Океанътъ е звеното на тоя невиденъ въ историята държавенъ организъмъ, дѣло на търговци и на търговски духъ, както оня на старитѣ финикиани. „Владѣй Британио, владѣй вълнитѣ", е народниятъ химнъ на англичанитѣ още отъ началото на XVII вѣкъ И найсетне, благодарение на тоя търговски нюхъ, английската дипломация винаги знаела да се стжписва о време и да направи нуждитѣ отстжпки на изискванията на положението. Държавното изкуство на англичанина се състои въ това — да правипо литика, доколкото е нуждно и възможно. Като интерпелирали младия *Питъ*, защо промѣня политиката си и се приближава къмъ Франция следъ наполеоновитѣ войни, той отговорилъ: „Нѣма нищо по-детинско и по-глупаво отъ мисъльта да бждешъ въ вѣчно неприятелство съ една нация."

---

[1]) Презъ 1923 г. Англия призна независимостьта на Египетъ, съ условие Суезкиятъ каналъ да остане английско владение. Англоегипетскиятъ кондоминиумъ върху Суданъ се упражняваше отъ Англия. Египетското правителство се задължаваше да не сключва политико-военни съюзи съ други държави. Ябълката на раздора между двѣтѣ страни остана пространната и богата область Суданъ, защото тамъ сж изворитѣ на Нилъ, а Египетъ не е друго освенъ Нилъ, отъ който той получава цѣлото си благосъстояние.

Обществото на Народитѣ и кредититѣ днесъ сж двата коза на английската политика, съ която здраво боравятъ Чемберленъ и Форинъ Офисъ.

Стопанска и външна политика на Русия

Лондонъ и Москва

Вжтрешно-стопанскитѣ и външни въпроси на всѣка страна, па и на всички държави заедно, сж преплетени и се преливатъ едни въ други. И Съветска Русия не прави изключение въ това отношение.

Стопанско-финансовото ѝ положение е повече отъ критическо. Държавниятъ апаратъ е тежъкъ и разточителенъ; държавната индустрия работи на загуба. Даже починалиятъ Джержински, комисарь по стопанскитѣ проблеми, бѣ заявилъ, че бюрократизирането на руския държавенъ и стопански животъ било грозно; многобройнитѣ чиновници, експерти, комисари наистина заседавали непрекжснато, но не творили нищо положително. Споредъ „Икономическая Жизнь“ отъ 20 юний, въ Ярославската фабрика за автомобили на всѣки трудещъ се работникъ се падали по трима души „персоналъ и надзоръ“; съюзътъ Сирие произвеждалъ пухъ на стойность 1307 рубли, а вписвалъ за административни и производни разноски 3011 рубли; въ сжщия съюзъ други стоки на стойность 18,000 рубли били обременени съ 27,000 рубли общи разноски . . .

Освенъ това, инвентаръть на държавата, сир. на цѣлата индустрия, билъ съвършено изхабенъ. Подновяването му и реорганизирането на индустриалното производство, сир. кому да се товарятъ прѣкомѣрнитѣ разходи за това, на работничеството или на селянитѣ и широкитѣ маси, е *изходната точка на разцеплението* въ комунистическитѣ редове: „На селянина“, — казва опозицията, цѣлата стара гвардия на болшевикитѣ — Зиновиевъ, Каменевъ, вдовицата на Ленинъ, Троцки, Пятаковъ, Ра-

декъ, Шляпниковъ; „На самото работничество", — настоява болшинството на партията.

За пръвъ пѫть въ съветска Русия, шефътъ на правителството Риковъ и водачитѣ на комунистическата партия Сталинъ — централната личность на Съветска Русия — и Кубишевъ излизатъ съ единъ общъ манифестъ и се изказватъ противъ по-нататъшното отежняване на живота на селянина съ прескѫпи индустриални артикули, следователно за окастрюването на цѣлия административенъ апаратъ отъ върховетѣ до низинитѣ. Индустрията и работничеството сами трѣбвало да понесатъ тяжеститѣ за нейното закрепване и рационализиране; иначе, благосклонниятъ неутралитетъ на селянина би станалъ проблематиченъ и се отварялъ пѫть на контра-революцията.

Съветска Русия е на пѫть да признае и въ политическо отношение създаденитѣ презъ време на революцията дребни селски стопанства, — $^{30}/_{40}$ отъ руската земя сѫ вече малки стопанства, — да се идентифицира съ 150 милионното руско население. Интернационалниятъ болшевизъмъ се връща къмъ народа, национализира се. Стопанско-финансовото положение на страната не позволява вече безразборното прахосване на грѣшни руски пари за проблематичното революционизиране на свѣта. Падането на Зиновиевъ е единъ новъ етапъ къмъ постепенното изоставяне на чисто-марксисткото становище — да не се правятъ никакви концесии на селото и съ всички срѣдства да се подготвя свѣтовната революция. Разбира се, не трѣбва да си правимъ илюзии, че се намираме вече предъ прага на демократизирането на руския комунизъмъ.

И вториятъ периодъ на Лениновото властвуване бѣ тъй сѫщо единъ етапъ на връщане и приближаване къмъ селото, която политика, отъ своя страна, отвори и отваря голѣми перспективи за пропаганда и въздействие върху *нѣколко стотици* милиони примитивно селско население отъ полската граница до Тихия океанъ. Московскиятъ комунизъмъ крачи навѫтре въ Азия подъ знамето на запазване селския битъ и пролетариятъ противъ англо-американския империализъмъ и индустриализъмъ.

Свѣтовната война — прѣко или косвено — повдигна националното самочувствие на източнитѣ народи до такава степень, каквато не би направило училището въ продължение на единъ-два вѣка. Единъ общъ кипежъ е обзелъ цѣлия изтокъ. До преди войната азиатскитѣ народи симпатизираха на либерална Англия, предъ страха отъ силната и реакционна Русия, която държеше въ респектъ всички тия тъмни маси. Днесъ е обратното, защото Русия се явява въ ролята на благосклоненъ приятель и тѣхенъ защитникъ.[1])

Съ своята политика на *национални* автономии, Съветска Русия е създала отъ себе единъ видъ общество на народи; тя поддържа и националнитѣ движения въ Ангора и Мекка (Ибнъ Саудъ), но е противъ *панисламизъма*, подъ каквато и да е форма, тъй като би се създалъ единъ опасенъ центъръ, като се поставя религиозната идея на мѣсто социалната и националната, особено въ Индия, дето би разкжсала населението на два лагера. Поддържайки арабския национализъмъ, Съветска Русия е неприязнено настроена спрямо *ционистичното* движение.

Външната политика на една държава се обуславя отъ нейното географско положение и исторически развой. Една революция премахва единъ режимъ, но не може да промѣни географскитѣ и исторически основи за сжществуването на единъ народъ. Мѣстниятъ гений на Москва, нейното централно положение и централизираща сила си оставатъ все сжщитѣ. Днесъ Москва се налага прѣко на 140 милиона и косвено на други 20 милиона въ заобикалящитѣ я републики.

Между царизъма, Милюковъ и Чичеринъ нѣма никаква разлика въ външната область; само тактиката и идеологията сж промѣнени. Г. Милюковъ даде едно интервю на Виенския „Райхспостъ“ отъ 29 септ. т. г., въ

[1]) Но тъй като идната голѣма война — ако се дойде до война — ще бжде една война на машини, химикалии, електричество и на други западно-европейски изобретения, които Азия за дълги години не ще бжде въ положение сама да произвежда, или да ги получи въ такова количество, което би й дало възможность да води една международна война, то паназиатската опасность за сега е извънъ областьта на практическата политика.

което открито се изказва за окастрюване на прѣкомѣрно разширилата се Полша и за създаване на единъ съюзъ на балтийскитѣ държави подъ руско ржководство; порицава голѣмата непредпазливость на Ромжния, задето загради руската провинция Бесарабия въ момента на разпадането на Русия; не допуща преминаването на чужди военни параходи презъ Дарданелитѣ за Черно море; за Балканитѣ Милюковъ е казалъ, че все пакъ сжществува единъ македонски въпросъ, който не се намира на пжтя на разрешението.

Латентниятъ конфликтъ между английскитѣ и руски интереси не е специалитетъ на Съветска Русия. Все таки голѣмата офанзива на болшевизъма срещу английската империя е минала своя опасенъ пунктъ; Съветска Русия днесъ се намира въ отбранително положение на европейскитѣ си граници. Разбира се, отказътъ на Италия да гарантира на ромжнитѣ владѣенето на Бесарабия, показва, че Русия и въ Европа би могла да разчита въ нѣкои случаи на взаимность и общность на интереси. Въ далечнитѣ замисли на Италия, види се, се чертае и въпросътъ за подѣлбата на Мала-Азия.

Външната политика на Русия е като главата на Януса, едно отъ лицата е обърнато къмъ изтокъ — Азия, а другото не изпуща отъ очи и Европа.

Споредъ сведения на вестницитѣ, Лондонскиятъ *Сити* разчиталъ на единъ финансовъ крахъ на Русия, чиито стопански мжчнотии постоянно се увеличавали. Рускиятъ организъмъ се намиралъ въ едно състояние на прогресивенъ параличъ. За ускоряването на края, английскиятъ капиталъ е миналъ въ атака и се стараелъ да създаде единъ стопански кордонъ около Русия. Въ случая не се касае за единъ новъ наполеоновъ походъ срещу Русия. Английскиятъ капиталъ не цели толкова провалянето на режима, колкото да подчертае, че рускиятъ организъмъ е ослабналъ и не могълъ да се съвземе отъ само себе си, безъ чужда помощь. Впрочемъ Русия би намѣрила естественото си развитие не толкова чрезъ нови сътресения, колкото чрезъ еволюирането на днешната система на управление.

Нѣмскитѣ политически партии
за
Външната политика на Германия

Излизащето подъ редакцията на проф. Менделсонъ-Бартолди въ Хамбургъ списание по външната политика *„Европейски разговори“*, въ последнитѣ си свитъци предава становището и схващанията на всички политически партии по външната политика на Германия, добре аргументирани отъ лидеритѣ на тия партии, сѫщевременно и членове на парламентарната комисия по външнитѣ работи на Райхстага.

Считаме, че ще бѫде отъ полза за насъ, да скицираме изказанитѣ, едни отъ други по-интересни, мнения на германскитѣ партии по външната политика.

Нѣмската народна партия, чийто шефъ е г. Щреземанъ, министъръ на външнитѣ работи, подъ перото на бившия държавенъ секретарь Фонъ *Райнбабенъ* се изказва противъ изтъкването на програмното въ външната политика, която не могла да се прояви безъ единъ по-широкъ вѫтрешенъ фронтъ, безъ едно сцепление на партийната разпокѫсаность на Германия. Той е за контролирането на външната политика чрезъ демокрацията, сир. чрезъ политическитѣ партии и за използуването на тѣхната опитность.

Нѣмската народна партия, макаръ и въ близки връзки съ нейната посестрима, Дойчнационалната партия, е за една политика на възможното изпълнение на Версайлския договоръ, на Локарнскитѣ спогодби, съдържащи въ себе си болезненъ отказъ отъ Алзасъ-Лотарингия; но тя е за ревизиране положението на полската граница. Полската държава, казва г. Райнбабенъ, стана по волята на Франция по-голѣма, отколкото е имала право възъ основа на исторически и етнографски причини. Покрай главната прицелна точка за освобождаване на Рейнската область, той намира, че и Русия въ днешното ѝ положение е една реалность, сѫщевременно и факторъ за европейската политика на Германия. Къмъ политическитѣ мотиви, които свръзвали Германия съ Русия, би трѣбвало да се прибавятъ и икономическитѣ интереси, тъй като насърдчаването на народното сто-

панство чрезъ търговски договори било една отъ близкитѣ и важни задачи на външната политика.

Отъ срѣднитѣ партии на Германия, *демократическата* партия, подъ перото на г. *Дернбургъ*, се изказва за едно международно разбирателство, следователно и разбиране на желанията и тежненията на всички народи. Г-нъ Дернбургъ е противъ денационализирането на останалитѣ извънъ предѣлитѣ на Германия нѣмски елементи, сир. отдѣлянето имъ отъ културната и езикова общность на германския народъ. Нѣмскитѣ демократи не били „нито пасифисти, нито хора на несъпротивата — non resistance, а за правото на самоотбрана, щомъ се настжпва на територията, честьта и благата на една страна".

Безпомощното положение, въ което се намира Германия, би се превъзмогнало не толкова чрезъ въоржжаването наново на германцитѣ, колкото чрезъ „пропорционалното обезоржжаване" на другитѣ страни. Въобще, основна точка на демократическата партия е „едно реорганизирано Общество на Народитѣ, миръ, свободна търговия и добра воля между народитѣ".

И другата срѣдна партия — Католишкиятъ *Центрумъ*, чийто шефъ д-ръ Марксъ е канцлеръ на Германия, заедно съ своята баварска фиданка — Баварска народна партия, съ политически начала, почиващи върху християнския мирогледъ и етиката на десеттѣ заповѣди, поддържа политиката на възможното *изпълнение* на мирнитѣ договори, която бавно, но сигурно е минирала духа на Версайлъ — политиката на давления и санкции, на раздѣляне народитѣ на победени и победители. Центрумъгъ е за паралелность между вжтрешната и външната политика, за общо и международно сътрудничество, но не и за едностранчиво ориентиране къмъ западъ, нито пъкъ за такова къмъ Русия.

Подпредседателтъ на Райхстага, д-ръ *Белъ*, който дава главнитѣ мнения на тая политика, умѣстно подчертава значението на личностьта въ външната политика и казва: „Министерството на външнитѣ работи въ всички свои разклонения трѣбва да бжде първокласно — безупрѣчна дипломатическа подготовка, съвестенъ и надпартиенъ подборъ на най-способнитѣ, на изпъкналитѣ чрезъ умение и трудъ народни и партийни сили —

това трѣбва да бѫде нашъ най-голѣмъ дългъ. Никое съсловие, никоя професия и партия не трѣбва да мисли, че тя е единствено призвана да спасява отечеството".

Д-ръ Бредтъ, отъ партията на нѣмската срѣдна класа, намира, че ходътъ на събитията се движи подъ знака на едно международно разбирателство. Обществото на Народитѣ плува въ водитѣ на Англия, въ противовесъ на азиатскитѣ държави подъ водителството на Русия, и, споредъ автора, Германия трѣбвало да стои настрана отъ бѫдащата схватка между Русия и Англия въ Крайния изтокъ.

Становището на най-голѣмата нѣмска партия — *Социалистическата,* се предава отъ водителя й *д-ръ Брайтшайдъ*, който се изказва въ полза на демократизирането на Обществото на Народитѣ, за единъ общъ и задължителенъ арбитражъ по всички въпроси и конфликти — политически и юридически; въпросътъ за разоржжаването трѣбвало да мине отъ областьта на теорията въ оная на практиката; статутитѣ на Обществото на Народитѣ досежно самоопредѣлението и правата на малцинствата да се разширятъ до пълна културна автономия. Сѫщностьта на външната политика на социалистическата партия била *борба за запазване на мира*, въ противовесъ на комуниститѣ, държейки се за възгледитѣ на Марксъ, Енгелсъ, Ласалъ, че войната е единъ отъ лостоветѣ на свѣтовната история и че революционнитѣ народи имали право и задължение да воюватъ срещу реакционнитѣ държави.

Д-ръ Брайтшайдъ е за приятелски и подобрени стопански отношения съ Русия, но отблъсква едно военнополитическо обвръзване съ нея, когато Валтеръ Щокеръ, представитель на *нѣмската комунистическа партия* — секция на третия Интернационалъ, въ сѫщото списание, поставя задълженията къмъ пролетарията въ другитѣ страни надъ всѣкакви национални въпроси и пледира за подпомагане и засилване на Съветска Русия. Той е противъ всѣкаква пасифистична идеология въ външната политика и реформизъма въ вѫтрешната политика на социалиститѣ. Комунистическата партия нехаела за случайния *„недѣленъ и праздниченъ"* интернационализъмъ на социалистическата партия.

Най-сетне, дохождаме до мнението на най-силната нѣмска буржуазна партия — *нѣмсконационалната*. Известниятъ проф. Ото *Хочъ* се застжпва за ревизията на Версайлския договоръ, който като всѣки договоръ не могълъ да има вѣченъ характеръ; за самоопредѣление и закрила на *нѣмщината* въ загубенитѣ и откжснати територии; нѣмсконационалната партия води борба противъ интернационално-пасифистичното движение, противъ лъжата за виновностьта на германцитѣ въ обявяването на войната, съ една дума за равноправие между държавитѣ, за мирно ревизиране на договоритѣ и закрила на малцинствата. И професоръ Хочъ намира, че невъзможно е да се мисли, че днесъ Германия е въ състояние съ военни срѣдства да измѣни днешното положение на нѣщата. Нѣмсконационалната партия е „за тѣсни сношения съ Русия, чиито интереси вървятъ паралелно съ ония на Германия".

По външното ведомство, авторътъ е противъ всѣко партизанско назначение; изборътъ трѣбва да почива върху „способность, специално образование и нѣмски чувства".

Становището пъкъ на още по-надѣсно стоещата *нѣмсконародна партия — Лудендорфъ* е нейнъ членъ — се изтъква отъ известния графъ *Ревентловъ*. Той се опълчва главно противъ Доусовия планъ за репарации, който сваля Германия до положението на една „провинция за репарации" и „колония на работници" и поглъща суверенитѣ права на държавата върху германската монетна система, данъчното законодателство, желѣзницитѣ, даже и частната индустриална собственость; въобще, въпросътъ за *репарациитѣ* билъ по-важенъ отъ всички други прояви и действия въ областьта на вжтрешната и външната политика. Споредъ Ревентловъ, бждащето на Германия, като държава и народъ, клони къмъ изтокъ; сжществуващиятъ режимъ въ Русия не трѣбвало да влияе върху германската външна политика. Той е противъ франкмасонството и еврейството.

Германия и Русия

Съдбоносният въпросъ съ Русия или Англия — съ Изтокъ или Западъ — за Германия съществува още отъ времето на Бисмарка и по-отпреди, също тъй както ржководителитѣ на българската политика се клатушкаха ту къмъ Австрия, ту къмъ Русия. Не е никакъвъ парадоксъ, ако подчертаемъ, че това клатушкане постави и повали Германия „между два стола". Наистина, великиятъ Бисмаркъ поддържаше идеята за едно непреклонно приятелство съ Русия, но и тоя политически свръхчовѣкъ самъ раздруса основитѣ на тая си политика, като въ Берлинския конгресъ зле настжпи Русия, а подиръ нѣколко години, съ обявяването на митническа война и отказването на кредити на Русия, хвърли последната въ обятията на Франция, а пъкъ Вилхелмъ, съ своето громко твърдение, че „бждащето на Германия лежало въ моретата", сближи Англия съ Франция и допринесе за създаването на съглашенския обржчъ.

Въ това именно се състои сжщностьта и силата на демокрацията, че не признава легендата за свръхчовѣци. Не бѣше ли най-голѣмиятъ военененъ гений Наполеонъ, който, въпрѣки съветитѣ на своитѣ маршали, направи най-голѣмата военна глупость — да отиде да воюва посрѣдъ зима и на нѣколко хиляди километра надалечъ въ Русия, дето строши главата си и оная на Франция?

Отъ Версайлския договоръ насамъ, течението въ полза на една ориентировка къмъ Русия — изтокъ печели все по-голѣма почва въ общественото мнение и политиката на Германия. Представитель на последната въ Москва е известниятъ Брокдорфъ — Ранцау, първиятъ делегатъ на Германия въ Парижката конференция за миръ, който не тъй лесно би забравилъ огорченията и униженията, претърпени въ Парижъ. Наистина, острата стопанска криза и военна немощь настоятелно налагатъ на Германия едни лоялни отношения съ Франция и Англия, респективно съ финансовитѣ срѣди на Съединенитѣ Щати, но, отъ друга страна, Германия на нѣколко пжти ясно и категорично е подчертала своето непоколебимо становище, че нѣма да предприеме нищо, което би било въ разрѣзъ съ интереситѣ на Русия. И въ своето

предложение за сключване на пакта за сигурность съ западнитѣ сили, както и въ своето искане да бѫде приета въ Обществото на Народитѣ, Германия отказва да се присъедини безрезервно къмъ чл. 16 отъ устава на Обществото на Народитѣ — въ случай на конфликтъ на нѣкои сили срещу Русия да позволи преминаването на войски презъ германска територия.

В. „Берлинеръ Тагблатъ“ отъ 18 априлъ, на уводно мѣсто, пише:

„Германия иска да докаже несъстоятелностьта на рускитѣ опасения, че съ влизането си въ Обществото на Народитѣ Германия щѣла да се тури въ услуга на противоруския концертъ и на широкитѣ му нападателни планове. Обаче, тя не ще подпише съ Русия никакъвъ членъ, който би могълъ да бѫде претълкуванъ, като противенъ на Локарнскитѣ спогодби“.

Въ известната си речь отъ 18 май, предъ германския Райхстагъ — предварително прочетена и одобрена отъ цѣлия кабинетъ — Щреземанъ категорически заяви, че нѣмало никакви триения между Германия и Русия и че разрешението на западнитѣ германски проблеми нѣма никога да вземе форма, която би направила невъзможни или би накърнила плодоносното развитие на руско-германскитѣ отношения.

Това, което произвежда най-силно впечатление, е фактътъ, че парламентарната комисия по външнитѣ работи на Райхстага единодушно е одобрила новия руско-германски договоръ, второто преработено и допълнено издание на Рапалския договоръ между Русия и Германия.

И г. Лойдъ Джорджъ, въ една дълга статия въ „Нойе Фрайе Пресе“ отъ 1 май, вижда въ руско-германския договоръ единъ „твърде важенъ и страховитъ документъ“, тъй като още въ встжплението си подчертавалъ, че двете страни били убедени, „какво интереситѣ на народитѣ на Съветския съюзъ и на Германия изискватъ едно постоянно и основано на взаимно довѣрие сътрудничество“ и че тѣ щѣли да бѫдатъ „въ постояненъ контактъ, за да се споразумяватъ по всички политически и стопански въпроси, които засѣгатъ двете страни“.

Истината, вѣроятно, е по срѣдата. Германия ще иска да изгради добритѣ си отношения съ Русия, но за сега тя не ще оптира нито за Изтокъ, нито за Западъ. Стопанско-финансовото положение на Германия не е розово, па и Рейнската и Саарската области още сж окупирани. Съ влизането на Германия въ Обществото на Народитѣ, съ разговоритѣ, които Бриянъ и Щреземанъ имаха въ *Тоари*, цѣлещи освобождаването на Рейнската область и Сааръ срещу финансови компенсации отъ страна на Германия, разговори, които по принципъ бидоха възприети отъ френския и германския кабинети, тежнението на германцитѣ къмъ изтокъ претърпява единъ застой и една отсрочка.

Въпрѣки голѣмото и вѣковно отчуждение, въ Европа нѣма два народи, които да се допълватъ въ културно и стопанско отношение тъй, както френскиятъ и германскиятъ. Едно разбирателство между тѣхъ ще бжде и триумфъ на европейската цивилизация и демокрация. Индустриалната общность между германскитѣ вжглища и френскитѣ руди е вече свършенъ фактъ.

Външната политика на Италия

Историческата нишка на политиката на Апенинския полуостровъ винаги е била експансивна и субверсивна, а не като оная на Франция — консервативно-национална. Макаръ географски да има най-естественитѣ граници, Италия никога не е живѣла въ себе си и за себе си.

Цѣлата италиянска политика се върти изключително около следнитѣ три проблеми: затвърдяване на положението ѝ въ Адриатическо море, индустриалното свръхпроизводство въ Ломбардия — пжпъть на Италия и емиграцията на излишека отъ населението ѝ.

Наистина, въ Адриатическо море днесъ Италия не се намира предъ единъ конгломератъ отъ народности, каквато бѣше бившата Австро-унгарска монархия, и следователно съ пасивна външна политика, а предъ една млада и пъргава държава — Югославия, при това мораленъ членъ на двестемилионното славянско общество.

Но все пакъ следъ териториалнитѣ придобивки къмъ Триестъ и Фиуме и следъ споразумението съ Югославия отъ м. януарий 1924 г., Синьото море е единъ видъ mare nostro за Италия. Това съглашение развръза ржцетѣ на италиянската външна политика въ други направления.

Италиянската индустрия сжщо така не е въ положение да конкурира на северъ и на западъ и неволно устремява погледитѣ си на изтокъ.

Сжщото е и съ излишека на нейното растеще население, което не намира прехрана въ оголѣлитѣ и каменисти бърда на срѣдна и южна Италия. Преди войната съ стотици хиляди италиянски работници отиваха на работа въ Руръ и Рейнската область или емигрираха въ Североамериканскитѣ Щати; днесъ самитѣ германци страдатъ отъ безработица, а Америка е почти прекратила емиграцията на нежелателни елементи отъ югоизточна Европа.

За Италия не остава вече друго поле за действие и разширение, освенъ Балканитѣ и източниятъ басейнъ на Срѣдиземно море. И ето историята на Апенинския полуостровъ се повтаря — разбира се, въ по-малъкъ масщабъ — между Римъ и Атина, Генуа и Византия. Италиянцитѣ за нищо на свѣта нѣма да се откажатъ отъ Додеканеза, чийто най-голѣмъ островъ Родосъ е предмостово укрепление за Мала-Азия.

Че Италия не се отказала отъ своитѣ аспирации тукъ, показва новоизлѣзлата книга на единъ италиянски сенаторъ, който изтъква Мала-Азия като най-близка и удобна земя за заселяване. Да не говоримъ за други фашистки изявления, простиращи ржка и къмъ Александрия-Египетъ. Наистина, Мусолини и Руфосъ се бѣха разбрали донѣкжде, обаче италиянската търговия и търговска флота изтласка гръцката не само отъ Адриатическо море, но и отъ цѣлия източенъ басейнъ на Срѣдиземно море.

Очевидно е, че сждбинитѣ на Балканитѣ и близкия Изтокъ — въ политическо и стопанско отношение — сж тѣсно свързани съ най-жизненитѣ интереси на Италия. Режимътъ на Мусолини, макаръ и да поставя въ недоумение демократичнитѣ кржгове на Европа, безспорно отбелязва голѣми успѣхи въ международно и стопанско

отношение. Междусъюзнишкиятъ дългъ на Италия къмъ Съединенитѣ Щати отъ 8.588 милиона зл. франка намѣри едно задоволително разрешение за Италия; сжщо и дългътъ ѝ спрямо Англия отъ около 15.000 милиона зл. франка получи своето разрешение. Освенъ това, Италия получи отъ Съединенитѣ щати и единъ заемъ отъ сто милиона лири.

Видниятъ американски журналистъ г. *Frank Symmonds*, предавайки въ *American Review of Reviews* своитѣ впечатления отъ една обиколка въ Италия, заключава:

„Следъ като даде на страната миръ и благосъстояние, фашизмътъ е на пжть да създаде една нова империалистична нация. Италия е едничката страна въ Европа, която не се чувствува уморена. Великобритания, Франция и Германия — за днешната генерация — сж въ всѣки случай пасифистично настроени. Само въ Италия психологията на силата и войната е доминирующа."

Следъ дветѣ посещения на Чемберлена, италиянскиятъ печатъ взе тона и позата на бившата Австро-унгарска монархия спрямо Балканитѣ и Близкия изтокъ. На англичанитѣ понѣкога се струва, че засилването на Франция на сѣверния брѣгъ на Африка би станало опасно за нейния пжть къмъ Египетъ и Индия, поради което стремежитѣ на *Италия* къмъ нѣкои части на африканската и мало-азиятската крайбрѣжна зона, сир. раздроблението на силитѣ въ Срѣдиземно-море, не биватъ à priori отблъсвани отъ англичанитѣ [1]). Предъ опасността отъ панславизъма на срѣдното и долно течение на Дунава, другиятъ маршрутъ на италиянската външна политика по всѣка вѣроятность е: намаление значението на Чехословашко, приятелско неутрализиране на Югославия и създаването на единъ неславянски баражъ отъ Адриа до Черно-море. Тъй че Италия остро наблюдава положението въ срѣдна Европа и на Балканитѣ.

Едно благосклонно държане на Италия по нашитѣ национални и стопански проблеми, които и тъй не надхвърлятъ рамкитѣ на мирнитѣ договори и пакта на

---

[1]) Фактъ е, че френцитѣ притежаватъ колонии, а италиянцитѣ нужнитѣ колонисти, но Франция въ военно и стопанско отношение далечъ превъзходствува самичка Италия.

Обществото на Народитѣ й се диктува отъ нейнитѣ собствени интереси. При това общественото мнение въ Италия винаги е било въ наша полза. Въ цитиранитѣ вече изявления предъ представители на столичния печатъ, г. Буровъ каза:

„Така у мене се затвърди убеждението, че сжществува *пълна хармония* между италиянската политика на Балканитѣ и интереситѣ на България въ *смисълъ* на една България *независима*, обезпечена въ своето спокойно развитие, засилена стопански и финансово, жадуваща за миръ и добри отношения съ съседитѣ".

Разширение на Малкото съглашение

Срѣдна Европа

Колективната нота на съседнитѣ намъ държави, подписването на последнитѣ компромисни спогодби между Гърция и Югославия — макаръ временно отсрочени, поради станалия превратъ — сж признаци, че Малкото съглашение желае да се спусне и на Балканитѣ. Ние на времето не схванахме и не използувахме втората половина на известната статия на г. Бенешъ, активенъ министъръ на външнитѣ работи, който открито се обяви за нашитѣ права на Бѣломорския край . . .

Както и да е, ние мислимъ, че това разширение не е отъ естество да засили дееспособността на Малкото съглашение, защото всѣко увеличение на съучастницитѣ, resp. всѣко разширение на целитѣ на една група означава едно претоварване на колата.

Подновеното напоследъкъ въ Бледъ само за три години Малко съглашение на Чехия, Ромжния и Югославия, стратегически и географски погледнато, има формата на една подкова съ стегната и здрава линия къмъ Западъ, но открита и разтегната къмъ Изтокъ. При днешното положение на нѣщата, Малкото съглашение е въ състояние да държи въ респектъ намира-

щитѣ се насрещу вѫтрешната линия страни — Унгария и Австрия; но външниятъ фронтъ се огъва подъ натиска и тежненията на много държави, между които и велики такива: Германия, Полша, Русия, България, Албания и Италия.

Но не сѫ само тия опасности, които заплашватъ здравината на Малкото съглашение; то и вѫтрешно пъшка подъ непоносимото бреме на голѣмо количество погълнати инородни елементи — въпроса за закрила на малцинствата. Чехия, Ромѫния и Югославия съ всички сили се противопоставятъ на справедливото решение на тази проблема, на всѣкакви чужди намѣси, особено на това на Обществото на Народитѣ. Нека признаемъ, това имъ се удаде досега. И въ последната международно-правна конференция на Law Association въ Виена, единственитѣ противници на каузата на малцинствата бѣха представителитѣ на Малкото съглашение; но, въпрѣки тѣхнитѣ възражения и извъртвания, конференцията съ голѣмо болшинство гласува една резолюция въ смисълъ, да се създаде едно положително право за малцинствата подъ закрилата на единъ международенъ сѫдъ, както и да се обнародватъ решенията на Обществото на Народитѣ по оплакванията на малцинствата.

Съ влизането на Германия въ Обществото на Народитѣ очаква се едно раздвижване на въпроса за малцинствата, тъй като всички нѣмски партии единодушно отстояватъ езиковата и културна общность между свободнитѣ и останалитѣ подъ чужди владичества нѣмци. Не трѣбва, обаче, да се изпуска изъ предвидъ, че именно въпросътъ за закрилата на малцинствата, поради еднакви опасения, би станалъ съединително звено между Малкото съглашение, отъ една страна, и Полша, Гърция, Италия, отъ друга, макаръ итало-югославянскитѣ отношения да мѣняватъ цвѣтъ почти всѣки месецъ[1]), а Полша и до днесъ да държи едно благосклонно, но резервирано становище спрямо Малкото съглашение.

---

[1]) На 8 ноември, г. Радичъ публично и буйно се опълчи противъ режима на Мусолини и днешна Италия и заяви, че ако Югославия политически и стопански се съюзи съ България, то цѣлата италиянска проблема изгубвала всѣкакво значение за Югославия.

При все това, Малкото съглашение, създадено на негативни начала — за запазване богатата плячка отъ мирнитѣ договори — продължава да вегетира, защото не е било изправено предъ сериозни изпитания. Никой не допуска, че югославянскиятъ войникъ ще отиде да се бие за Ромжния въ евентуалния й конфликтъ съ Русия, или пъкъ ромжнецътъ би отишелъ на помощь на Чехословашко противъ Германия, чехътъ — на Гърция. Родилната причина на Малкото съглашение бѣ Унгария и набѣгитѣ на краль Карлъ. Тая страна гъмжи отъ патриотически организации; напоследъкъ, подъ булото на патриотизъма, станаха и фалшификации на банкноти, но тя живѣе и се развива въ сравнително спокойствие, благодарение на приятелското и обективно държане на Англия и Италия, на залисията на Франция съ разрешаването на финансовитѣ й мжчнотии.

Презъ м. Августъ, по случай четиристотинъ годишнината на битката при Мохачъ, адмиралъ Хорти, регентътъ на Унгария, държ: една знаменателна речь въ полза на едно сближение съ Югославия, което начумери политическитѣ кржгове на Чехия и Ромжния. За такова сближение сжществуватъ традиции въ унгарската политика, па и миналитѣ подъ Югославия територии въ грамадната си часть сж съ сърбо-хърватско население. а маджаритѣ съставляватъ съвсемъ малъкъ процентъ. И г. Нинчичъ въ изявленията си отъ 9. IX. 1926 г. потвърди, че общественото мнение на Югославия е приятелски разположено къмъ унгарския народъ, съ който заедно сж изживѣли общи исторически събития.

Отъ друга страна, Югославия не гледа тъй неприязнено и на *присъединението* на Австрия къмъ Германия, което е единъ въпросъ на време и на форма. Югославянскиятъ посланикъ въ Берлинъ, известниятъ дворцовъ политикъ г. Балугчичъ, въ една статия въ в. „Политика", явно се изказва въ полза на *Anschluss*-а, изхождайки отъ мотива, че то се иска предимно отъ умѣренитѣ и демократични срѣди на Австрия и Германия и щѣло да внесе една по-мека струя въ политиката на Германия, а пъкъ г. Радичъ съ своята брутална прямота, въ „Н. Фр. Пресе" отъ 15 септември, намира присъединението за съвсемъ естествено и никой не могълъ да направи нѣщо противъ законитѣ на природата и историята; по

сѫщитѣ мотиви Радичъ кани чехитѣ да отстѫпятъ на Унгария съседнитѣ на Будапеща територии съ маджарско население.

Нѣмскиятъ народъ и презъ войната симпатизираше на сърбитѣ и ценѣше последнитѣ; стопанско-търговскитѣ и други културни връзки между нѣмцитѣ и сърбо-хърватитѣ сѫ голѣми и иматъ минало. Споредъ „Deutsche Allgemeine Zeitung“ отъ 11 юлий т. г., германскиятъ интересъ изисквалъ единъ единенъ Балканъ, една посилна Югославия, която не само би превъзмогнала вѫтрешнитѣ си мѫчнотии, но и би привлѣкла къмъ себе и България.

Но на нашитѣ съседи липсва чувство на коректность, справедливость и балканска солидарность. Специално сърбитѣ държатъ рекордъ въ това отношение. Намъ не остава нищо друго, освенъ още по-силно да се привържемъ къмъ Обществото на Народитѣ и къмъ Западна Европа.

Паневропейското движение

Съединени-щати на Европа

До свѣтовната война, макаръ и раздѣленъ на два лагера, сѫществуваше единъ европейски концертъ, който държеше въ респектъ всички извъневропейски държави и народи. Днесъ Европа е икономически изтощена и разкѫсана на 27 държави съ херметическо затворени митнически прегради, съ свой национализъмъ и империализъмъ, въ пълна неизвестность за своето настояще и бѫдаще предъ грамаднитѣ империи и конгломерати на Великобритания, Русия, Източна Азия и Америка.

Само богатството на Съединенитѣ Щати на 1 януарий т. г., изчислено на 320 милиарда долари, надминава онова на цѣла Европа и Великобританската империя. Известната книга „Dollar Diplomacy“, върху засилващия се американски империализъмъ, изчислява вложенитѣ въ чужбина пари на 20 билиона долара; а тъй като икономическата дейность съ време взима политическа подкладка, то отъ само себе ще последва една

по-активна външна политика на С. Щ. въ свѣтовнитѣ проблеми. Доларътъ днесъ е най-важниятъ дипломатъ за стопанското и политическо проникване на С. Щ., които, споредъ думитѣ на председателя Кулиджъ въ първото си послание до Сената, бдѣли върху *равновесието* на свѣта. Разбира се, доктрината на Монрое най-щателно се прилага и не се допуска, каквото и да е чуждо вмешателство въ работитѣ на американския материкъ, съучастие въ петролни извори и пр. Русия пъкъ обгръща половината отъ земната повръхнина съ неизчерпаеми богатства и грандиозни перспективи за развитие.

Нашата малка Европа била изпрѣчена предъ пропасть, предъ дилемата: или ще се обедини, или окончателно ще загине.

Паневропа като идея е стара, като движение — съвсемъ нова. Известни сж стремежитѣ на католишката черква въ срѣднитѣ вѣкове за „универсална монархия". Германия, Франция и Италия сж три кжса на една обща държава, която Карлъ Велики владѣеше, Наполеонъ желаеше и за която Нитче бълнуваше. Кантъ и Гьоте въ Германия, Сенъ-Симонъ и Прудонъ въ Франция бѣха поклонници на паневропейската идея; отъ нашитѣ съвременници Гульелмо Ферерро и Франческо Нитти въ Италия, Ерио и Пенлеве въ Франция, Льобе въ Германия, Зайпелъ въ Австрия се изказаха въ полза на едни Съединени щати въ Европа.

Съединени щати на Европа бѣше лозунгътъ на европейския пасифизъмъ, чийто органъ „Les Etats Unis de l'Europe" почна да излиза въ Женева още въ 1867 г., подъ редакторството на Шарлъ Льомоние и при близкото сътрудничество на Викторъ Юго и Гарибалди. Отпосле пасифицизъмътъ остави тѣзи тѣсни рамки и като свѣтовно движение воюваше за свѣтовенъ миръ, за общо международно право, за арбитражъ, за Общество на Народитѣ и пр.

Практическата цель, която си е поставило паневропейското движение, споредъ неговия идеологъ проф. Калерги, е ослабване—премахване на европейскитѣ граници до неузнаваемость — чрезъ мирнитѣ договори границитѣ се удължиха съ 18000 километра — въ три направления: въ *стратегическо* — чрезъ общъ пактъ на

сигурность и арбитражъ; въ *стопанско* — чрезъ премахването на митнишкитѣ и съобщителни прѣчки, след. за създаване на една стопанска область отъ Европа; въ *народностно* — чрезъ единъ задължителенъ общъ декретъ въ защита правата на малцинствата. Това сж тритѣ основни и нераздѣлни елементи на паневропейската идея, която е по-смилаема, отколкото оная на Съединени щати, изискващи по-голѣми жертви отъ страна на държавния суверенитетъ на всѣка държава.

Въ 1923 г. проф. Куденхове Калерги, синъ на единъ австрийски дипломатъ и една японка, обнародва блестящата си книга „*Паневропа*". Едва изминаха оттогава три години и на 5 октомврий т. г. въ Виена се събра първиятъ конгресъ на това ново движение. Въ конгреса взеха участие видни хора отъ всѣка страна: председателтъ на Райхстага Льобе и бившиятъ канцлеръ Виртъ отъ страна на Германия; Зайпелъ — Австрия; Бриянъ, Бенешъ и Вандервелдъ — чрезъ свои представители; Керенски; видни англичани и американци; Политисъ, като представитель на Гърция; проф. Шишмановъ — на България и пр.

Споредъ инициаторитѣ и участвуващитѣ въ конгреса, само чувството на солидарность и събуждането на европейската съвесть е въ състояние да спаси Европа и нейната култура отъ окончателна гибель, при мѣркащата се още по-ужасна общоевропейска война и при надигащето се съзнание на народитѣ въ другитѣ материци на земното кълбо. Паневропейцитѣ желаятъ сътрудничеството на Великобритания и Русия, които иматъ и много извъневропейски интереси и задължения.

Англия винаги е била противникъ на обединението на европейския континентъ. Нейната традиционна политика почива върху принципа на равновесието въ Европа — balance of power, противъ хегемонията на една, а камо ли на всички държави въ Европа. Наистина, поради опасностьта отъ болшевишкитѣ агитации и интриги въ Азия, напредничавитѣ елементи на Англия, които поддържатъ идеята за Обществото на Народитѣ, биха се съгласили да се образува една паневропейска секция отъ това общество, но, разбира се, подъ две условия: Паневропа да води една разумна и умѣрена митническа политика спрямо Англия и размѣрътъ на

съединенитѣ европейски флоти да бѫде по-малъкъ отъ силата и състава на английската флота.

Франция, въпрѣки победата на картела на лѣвитѣ, здраво се държи о стария принципъ: ако искашъ миръ, готви се за война. Едно е сигурно, че господството на Jeune France — на генерацията на националистичния писатель Баресъ, е вече отлетѣло въ историята. Тамъ днесъ царува политиката на juste milieu, която е почувствувала вече кризата, обхванала западната цивилизация, но още сѫ смѫтни проявитѣ въ полза на групирането на Европа и че последното, безъ или противъ Германия, остава празна дума.

При това, самиятъ професоръ Куденхове изтъква, че Бесарабскиятъ въпросъ виси като дамоклеевъ мечъ върху мира на Европа. Бесарабската пукнатина на европейския фронтъ неминуемо щѣла да стане причина на нова европейска война. Паневропа не е въ състояние да гарантира една область, отъ която Русия никога не се е отказала и Куденхове препоръчва разрешението на въпроса по миренъ начинъ, като Ромѫния направи нуждитѣ отстѫпки въ северо-източната часть на Бесарабия, тъй като европейскиятъ континентъ би се закрепилъ, ако съгласува действията си и съ бѫдащата демократична и федеративна Русия. Понататъкъ проф. Калерги никакъ не се интересува отъ въпроса за *ревизията* на договоритѣ за миръ, когато Обществото на Народитѣ поне платонически, споредъ чл. 19 отъ пакта, оставя една вратичка за ревизирането на тия договори по миренъ начинъ, щомъ въ нѣкои свои постановления биха застрашили общия миръ.

Както виждаме, паневропейската идея сериозно занимава много видни умове въ Европа, но не е добила гражданственость въ широкитѣ народни маси. Скептици, като графъ Апони и други, намиратъ, че това движение е изкуствено, теоритично, което всѣки день бива опровергавано отъ сѫщинското положение на нѣщата въ Европа. Самиятъ проф. Калерги въ една заключителна статия въ „Н. Фр. Пресе“ отъ 10 окт. 1926 г. признава, че конгресътъ въ Виена е ималъ сполука само въ пропагандирането и освѣтлението на паневропейската идея.

Но всички голѣми идеи, които сѫ тласкали напредъ човѣчеството, сѫ прекарали три стадии: фантомъ,

проблема и реализиране. Тъй и паневропейската идея, въ съгласие съ Обществото на Народитѣ и други международни сдружения, има да изиграе голѣма подготвителна работа и разчистваща роля за претъпяването на напластилитѣ се вражди и предразсѫдъци въ Европа.

Въ всѣки случай, въпросътъ за закрила правата на малцинствата добива единъ новъ тласъкъ, защото паневропейското движение намира, че, безъ предварителното и всестранно разрешаване на тоя въпросъ, не би могло да се разчита на едно истинско и трайно помирение въ Европа.

ОТЪ СЖЩИЯ АВТОРЪ:

Унгария — маджаритѣ въ политическо, културно и стопанско отношение — Придворна печатница 1917 г.

Външна политика и причини на нашитѣ катастрофи — печатница „Родопи“ 1924 г.

Захарното производство у насъ и въ свѣта — Придворна печатница 1925 г.

Цена 50 лева.

Още стотици книги на дейци родени в географска област Македония може да намерите на:

www.strumski.com

Библиотека „Струмски"
е създадена в памет на
загиналите за Родината.

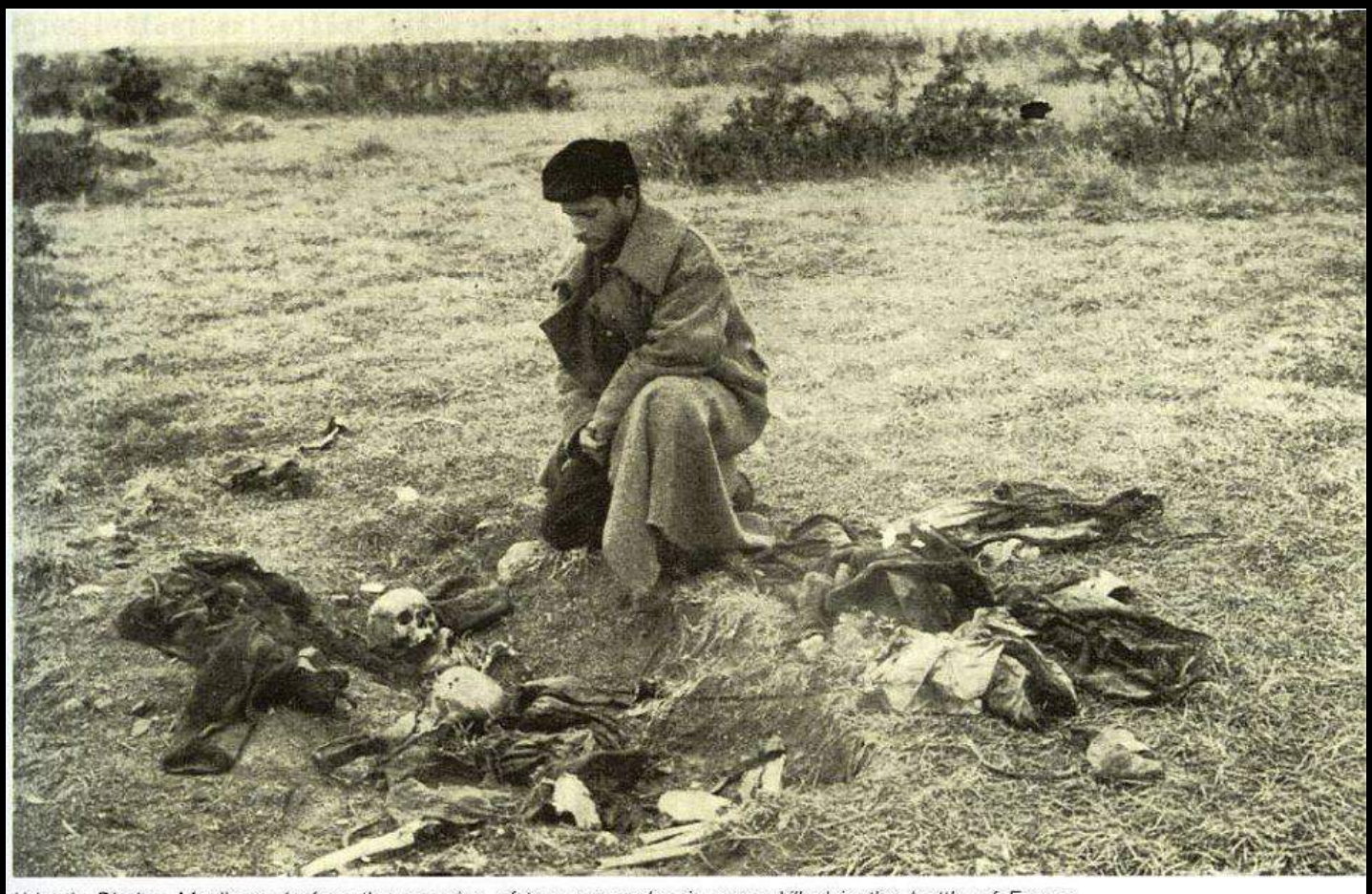

Voivode Dimiter Madjarov before the remains of two comrades in arms killed in the battle of Ferres